

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

**RYTMICKÉ DOPROVODY ŘÍKADEL A PÍSNÍ
PRO MATEŘSKOU ŠKOLU**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:

PaedDr. Alena Váchová

Vypracovala:

Michaela Fillová, DiS.

České Budějovice, 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 25. března 2013

.....

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce PaedDr. Aleně Váchové za pomoc při vedení práce a za její cenné rady a připomínky.

ABSTRAKT

Teoretická část bakalářské práce se zabývá rytmickým cítěním a možnostmi jeho podpory v mateřské škole, zejména hrou na tělo a instrumentálními činnostmi s využitím říkadel a lidových písní. V praktické části je vypracován program rytmických doprovodů k říkadlům a lidovým písním s postupnou náročností pro věkově smíšenou třídu mateřské školy. Program byl realizován ve skupině dětí ve věku 3 - 5 let. Děti byl přijat pozitivně, jeho náročnost byla přiměřená vzhledem k věku dětí. K vytvořenému programu jsou v závěru práce připojena metodická doporučení.

Klíčová slova: rytmické cítění, hra na tělo, instrumentální činnosti, dětské hudební nástroje, říkadlo, lidová píseň, mateřská škola

ABSTRACT

The theoretical part of the thesis deals with a rhythmical feeling and possibilities of its benefit at nursery school, especially during body games and instrumental activities with nursery rhymes and folk songs utilization. The practical part composes of a program of rhythmical accompaniment to the nursery rhymes and folk songs with a gradual challenge for an age-mixed nursery school class. The program was executed in a group of children at the age of 3 - 5. The children accepted it positively, its difficulty was adequate to the children's age. Methodological recommendations for creating the program are attached at the end of the thesis.

Key words: rhythmical feeling, body game, instrumental activities, children's musical instruments, nursery rhymes, folk songs, kindergarten

OBSAH

ÚVOD.....	7
-----------	---

TEORETICKÁ ČÁST

1 RYTMUS A RYTMICKÉ CÍTĚNÍ JAKO JEDNA Z HUDEBNÍCH

SCHOPNOSTÍ	8
1. 1 Hudební schopnosti	8
1. 1. 1 Schopnost rytmického cítění	9
1. 1. 1. 1. Pojmy rytmus, takt, metrum, puls.....	10

2 ONTOGENETICKÝ VÝVOJ RYTMICKÉHO CÍTĚNÍ U DĚTÍ

DO 6 LET VĚKU	12
2. 1 Období kojence a batolete (od narození do 3 let)	12
2. 2 Předškolní věk (3 - 6 let).....	13

3 ČINNOSTI V MATEŘSKÉ ŠKOLE PODPORUJÍCÍ ROZVOJ

RYTMICKÉHO CÍTĚNÍ	15
3. 1 Rozvoj rytmického cítění v dílčích cílech Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání	15
3. 2 Hra na tělo	17
3. 3 Hra na dětské hudební nástroje (instrumentální činnosti).....	19
3. 3. 1 Přehled dětských hudebních nástrojů	19
3. 3. 2 Technika hry na dětské hudební nástroje	20

4 VYUŽITÍ ŘÍKADEL A LIDOVÝCH PÍSNÍ PRO ROZVOJ

RYTMICKÉHO CÍTĚNÍ	23
4. 1 Říkadlo	23
4. 1. 1 Práce s říkadlem v mateřské škole	23
4. 2 Lidová píseň	25
4. 2. 1 Práce s lidovou písní v mateřské škole	26
4. 2. 2 Tvorba instrumentálních doprovodů k lidovým písním	27

PRAKTICKÁ ČÁST

5 CÍL PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY

5. 1 Cíl práce	32
5. 2 Výzkumné otázky	32

6	METODIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	32
6. 1	Kvalitativní výzkum.....	32
6. 2	Charakteristika výzkumného souboru.....	33
7	PROGRAM RYTMICKÝCH DOPROVODŮ K ŘÍKADLŮM A PÍSNÍM PRO MATEŘSKOU ŠKOLU.....	34
8	VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	49
8. 1	Hodnocení programu.....	49
8. 2	Shrnutí výsledků výzkumného šetření	56
9	METODICKÁ DOPORUČENÍ PRO PRÁCI S PROGRAMEM RYTMICKÝCH DOPROVODŮ K ŘÍKADLŮM A PÍSNÍM.....	57
	ZÁVĚR	59
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	60
	SEZNAM PŘÍLOH.....	63

ÚVOD

„Hudba a rytmus nacházejí cestu k nejskrytějším místům duše.“

Platón

Rytmus je první věc, kterou dítě v děloze vnímá. Rytmus provází v podstatě člověka celým jeho životem - pravidelné střídání dne a noci, ročních období apod., dokonce i lidská řeč má svůj pravidelný rytmus. Učit děti vnímat rytmus a rozvíjet u nich rytmické cítění není důležité jen pro rozvoj hudebních schopností a dovedností, ale především pro rozvoj jejich celé osobnosti. Předškolní věk je označován za nejdůležitější etapu ve vývoji dítěte, proto bychom neměli rozvíjení rytmického cítění v tomto období opomíjet. V mateřské škole učitelky podporují rytmické cítění u dětí zejména prostřednictvím hry na tělo a instrumentálních činností na základě říkadel a písní.

Toto téma bakalářské práce jsem si vybrala záměrně, neboť hudba a práce s dětmi v mateřské škole jsou mým koníčkem. S rytmickými doprovody hrou na tělo a na dětské hudební nástroje mám několikaleté zkušenosti, kdy jsem jako lektorka v jedné soukromé hudební škole vedla kromě hry na zobcovou a příčnou flétnu a klávesy také programy „První krůčky k hudbě“ a „Rytmické krůčky k hudbě“, které byly určeny právě pro děti předškolního věku. Dnes po letech pracuji opět jako učitelka v mateřské škole, kde své zkušenosti uplatňuji nadále.

Hlavním záměrem této bakalářské práce je obohatit hudební činnosti v mateřské škole vytvořením vhodného programu rytmických doprovodů k říkadlům a písním s akcentem na lidovou tvorbu. V teoretické rovině je nejprve vysvětlen pojem rytmické cítění a nastíněn jeho ontogenetický vývoj do šesti let věku dítěte. Další část je věnována činnostem v mateřské škole, které podporují rozvoj rytmického cítění. Závěrečná kapitola se zabývá možnostmi využití říkadel a lidových písní k rozvoji rytmického cítění. V praktické části je vytvořen program rytmických doprovodů k říkadlům a písním pro věkově smíšenou třídu mateřské školy. Tento program je ověřen ve třídě mateřské školy a posléze vyhodnocen. K programu jsou připojena v závěru práce metodická doporučení.

1 RYTMUS A RYTMICKÉ CÍTĚNÍ JAKO JEDNA Z HUDEBNÍCH SCHOPNOSTÍ

1.1 Hudební schopnosti

Schopnost je „relativně stálá psychická vlastnost, která umožňuje úspěšně vykonávat činnost v dané oblasti. Schopnosti jsou obvykle chápány jako naučené, získané dispozice.“¹ Sedlák² definuje hudební schopnosti jako „psychické struktury a vlastnosti jedince, které odpovídají požadavkům hudebních činností a zajišťují jejich značnou úspěšnost.“ Připomíná, že jejich kvalita i kvantita závisí na vlohovém základu, na procesech zrání, věku jedince, důležité jsou i sociální vlivy (prostředí a výchova). Podle Fraňka³ je hudební schopnost „vyšší psychická vlastnost vybudovaná prostřednictvím hudební výchovy, hudebních zkušeností i celkovým vlivem prostředí, v kterém se jedinec pohybuje“ a dodává, že její rozvoj ovlivňují také osobnostní rysy a další vlastnosti - intelekt, vlastnosti smyslových orgánů, motorika a dále neintelektové faktory, např. motivace.

Při klasifikaci hudebních schopností je třeba mít na zřeteli, že se při hudebních činnostech aktivují všechny složky osobnosti. Holas⁴ člení hudební schopnosti na *schopnosti elementárně systémové* (rytmické cítění, tonální a harmonické cítění, hudební paměť a představivost) a na *schopnosti strukturálně systémové* (smysl pro kontrasty v hudbě, smysl pro symetrii hudební věty a smysl pro funkčnost hudebně výrazových prostředků). Zezula, Janovská⁵ uvádí, že v mateřské škole je třeba rozvíjet především ty schopnosti, které souvisejí s hudebním sluchem - *schopnost tonálního slyšení, schopnost disponovat hudebními představami a schopnosti rytmické*. Tyto tři schopnosti považují za základní, které se navzájem podmiňují a dále dodávají, že „teprve jejich součinnost ve vzájemných vztazích je podmínkou jakékoliv hudební činnosti.“

¹FRANĚK, M. *Hudební psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN978-80-246-0965-2. s. 142.

²SEDLÁK, F. *Psychologie hudebních schopností a dovedností*. Praha: Supraphon, 1989. ISBN 80-7058-073-9. s. 13

³Tamtéž

⁴HOLAS, M. *Hudební pedagogika*. Praha: Amu a Erma, 2004. ISBN 80-7331-018-X. s. 50.

⁵ZEZULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 17.

Smysl pro tonalitu je „*schopnost citově postihovat tonálně výškové vztahy v melodii ve vztahu k určitému tonálnímu centru - k tónice.*“⁶ Děti mohou rozlišovat výšku tónů nejprve např. vysoký tón jako tenký, hluboký tón jako tlustý. Hudební materiál určený dětem má tonální základ, to znamená, že činnostmi rozvíjejícími smysl pro výšku tónu sledujeme současně i tonální vztahy. V praxi to znamená, že nemůžeme s dětmi cvičit jednotlivé tóny a intervaly, ale musíme pracovat s určitými hudebními celky (s konkrétními drobnými popěvkami a písněmi).⁷

Hudební sluch, jak uvádí Zezula, Janovská⁸, „*umožňuje vnímat a psychicky zpracovávat hudební podněty a současně vytvářet představy tónových a rytmických vztahů.*“ U hudební představivosti se však podle nich nejedná pouze o vznik představ, ale zejména o „*schopnost záměrného jejich užívání v reprodukčních a tvořivých hudebních projevech.*“ V mateřské škole děti ještě nepracují s notovým záznamem, proto je vhodné při pěveckých činnostech vznik sluchových představ usnadňovat naznačováním výškového pohybu melodie pohybem ruky, grafickými záznamy, hrou na rytmický i melodický hudební nástroj dětského instrumentáře nebo přirovnáním k námětům dětem blízkým, např. jdeme do schodů nebo ze schodů a pod.

1. 1. 1 Schopnost rytmického cítění

Podle Kodejšky a Váňové⁹ je schopnost rytmického cítění „*základní a fylogeneticky nejstarší hudební schopnost, která se rozvíjí z vrozeného pohybového instinktu a souvisí s psychomotorickými vlastnostmi dítěte.*“ Holas¹⁰ definuje rytmické cítění jako „*schopnost jedince vnímat a emocionálně prožívat metrorytmické vztahy (rytmus, metrum, puls) v hudbě.*“ Podobně popisují rytmické cítění i Tichá a Raková.¹¹ „*rytmické cítění je základem hudebnosti dítěte, umožňuje mu prožívat rytmus (střídání dlouhých a krátkých hodnot), metrum (cítit přízvučnou, tj. první dobu v taktu) a pulzaci (vnímat pravidelné doby v taktu) a pohybem na ně reagovat, tzn. vytleskat rytmus, přízvučnou dobu, chůzí a tleskáním vyjádřit pravidelnou pulzaci.*“

⁶ZEZULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 18.

⁷Tamtéž, s. 18.

⁸Tamtéž, s. 19.

⁹KODEJŠKA, M. VÁŇOVÁ, H. *Hudební výchova dětí předškolního věku I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. ISBN 80-7066-035-X. s. 31.

¹⁰HOLAS, M. *Malý slovník základních pojmů hudební pedagogiky a hudební psychologie*. Praha: AMU, fakulta hudební, 2001. ISBN 80-85883-79-1. s. 61

¹¹TICHÁ, A., RAKOVÁ, M. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0136-6. s. 12.

Děti si osvojují rytmicko-metrické vztahy při všech hudebních činnostech v mateřské škole, zejména při hudebně pohybových hrách, při cvičení s hudbou (chůze, běh, poskoky), při hře na tělo doprovázející zpěv nebo při doprovodu na dětské hudební nástroje. Zezula, Janovská¹² uvádí, že dítě nejspíše vnímá a reprodukuje rytmus v rychlostech 80 - 140 úderů metronomu za minutu. Dětský projev v takovémto svižném tempu je podle nich rytmicky aktivnější, přesnější a v daleko větší míře rozvíjí smysl pro rytmus.

1. 1. 1. 1 Pojmy rytmus, takt, metrum, puls

Pojmem rytmus se rozumí v obecném významu „každé pravidelné střídání nebo opakování nějakého děje, týchž nebo podobných jevů v jejich časové následnosti“.¹³ Jak uvádí Poš¹⁴, „rytmus vzniká plynutím a vzájemným vztahem časových jednotek, vyjádřených v hudbě tóny, šramoty či pauzami, ve slovesném umění řečí a při tanci pohybem.“ Podle Vysloužila¹⁵ v hudbě patří k „základním formotvorným a výrazovým parametrům.“ Zpravidla se spojuje s melodií. Váže se na metrum a takt, nelze ho ale s nimi ztotožňovat.

Písňe a hudební skladby se rozdělují na krátké úseky - takty, které se v notové osnově nebo rytmické lince vyznačují kolmými čarami (taktové čáry). Ty se dále člení na doby, tj. stejně dlouhé časové úseky. Jak uvádí Zenkl¹⁶, mezi základní takty řadíme *takt dvoudobý* a *takt třídobý*. K tomu dodává, že ve dvoudobém taktu je první doba *přízvučná*, druhá *nepřízvučná*. Dvoudobý takt může být napsán v notách různých hodnot (osminových, čtvrtových, půlových, atd.), obvykle to však bývá takt dvoučtvrtový. V třídobém taktu je první doba přízvučná a další dvě doby nepřízvučné. V taktu se mohou objevit noty různých hodnot, pokud svou délkou dohromady nepřesáhnou délku taktu. Ze základních (jednoduchých) taktů dvoudobých a třídobých mohou vzniknout takty složené, například čtyřdobé nebo šestidobé. Obsahují tolik těžkých dob, z kolika jednoduchých taktů se skládají.

¹²ZEZULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 29.

¹³VYSLOUŽIL, J. *Hudební slovník pro každého*. Vizovice: Lípa, 1995. ISBN 80-901199-0-5. s. 254.

¹⁴POŠ, V. *Nová intonace. Rytmus. Sluchová výchova*. Praha: Edit, 1998. ISBN neuvedeno. s. 4.

¹⁵VYSLOUŽIL, J. *Hudební slovník pro každého*. Vizovice: Lípa, 1995. ISBN 80-901199-0-5. s. 254.

¹⁶ZENKL, J. *Hudební nauka. 1. část*. České Budějovice: Krajské kulturní středisko. 1979. ISBN neuvedeno. s. 28.

Metrum v hudbě znamená obecně střídání přízvukných a nepřízvukných dob. Vysloužil¹⁷ blíže specifikuje metrum v české hudbě jako střídání „*v poměru těžká a lehká doba*“ (zatímco podle něho například v hudbě německé je to právě naopak). Zenkl¹⁸ uvádí, že metrum obvykle odpovídá taktům. Dále objasňuje vztah metrum - rytmus: „*metrum je střídání dob přízvukných a nepřízvukných a rytmus je střídání tónů různých délek. Rytmus je vždy zapsán v notách, metrum tvoří pro rytmus jakési pravidelné pozadí, které se nemusí vždy v notaci projevit.*“

Puls je jedním ze základních prostředků časového členění hudby a jeho biologickou obdobu můžeme najít v srdečním pulsu a u dýchacích orgánů. Kodejška, Váňová¹⁹ definují puls jako „*sled stále opakujících rovnocenných hudebních impulzů, které jsou shodně rozčleněny v čase.*“ Dodávají, že spojením pulsu a metra vznikne pravidelný, neustále se opakující hudebně rytmičtý tvar, který je charakterizován pravidelným střídáním přízvukných a nepřízvukných dob.

¹⁷ VYSLOUŽIL, J. *Hudební slovník pro každého*. Vizovice: Lípa, 1995. ISBN 80-901199-0-5. s. 174.

¹⁸ ZENKL, J. *Hudební nauka. I. část*. České Budějovice: Krajské kulturní středisko. 1979. ISBN neuvedeno. s. 34.

¹⁹ KODEJŠKA, M. VÁŇOVÁ, H. *Hudební výchova dětí předškolního věku I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. ISBN 80-7066-035-X. s. 32.

2 ONTOGENETICKÝ VÝVOJ RYTMICKÉHO CÍTĚNÍ U DĚTÍ DO 6 LET VĚKU

Dítě od narození do 6 let prochází bouřlivým vývojovým obdobím. Každá etapa jeho vývoje poskytuje zcela odlišné podmínky a možnosti pro hudební rozvoj. Podle Sedláka²⁰ prochází hudební vývoj jako součást psychického vývoje kvalitativně odlišnými stádii.

2.1 Období kojení a batolete (od narození do 3 let)

Z mnohých výzkumů je dnes všeobecně známo a co i například Franěk²¹ uvádí, že již v období před narozením lidský plod v děloze reaguje na vnější zvuky a po narození se může stát, že dítě preferuje tyto zvuky před jinými, se kterými se v prenatálním období neseznámilo (jedná se zejména o preferenci hlasu matky, určitého prozodického úryvku, který matka v posledních týdnech těhotenství četla či zpívala, určitý hudební úsek nebo celá hudební skladba, kterou poslouchala a pod.).

V prvních týdnech po narození se dítě projevuje zpozorněním při určitém zvuku, např. při krmení. Později dítě zpozorní při každém zachyceném zvuku, soustředí se a poslouchá. Velký význam má v tomto období zejména zpěv matky, kromě vzniku citové vazby se tak projevují i první známky emocionálního působení hudby na dítě.²² Stejně se vyjadřuje i Sedlák²³ a označuje prvních šest měsíců života za jakousi „*učební dobu*“, kterou prochází sluchový analyzátor vlivem biologického zrání a sluchových podnětů z okolí a která se projevuje radostí dítěte ze zvuků. Dítě touží zvuky slyšet opakovaně a samo je také vyluzovat, proto s velkou zaujatostí vytváří zvuky úderem do předmětů. Sedlák²⁴ dále uvádí, že na základě funkční činnosti organismu a biologického rytmu (srdeční tep, dýchání) se velmi brzy začínají rozvíjet tělesné reakce na hudební metrorytmus. Podotýká, že tyto reakce se u dítěte probouzejí

²⁰SEDLÁK, F. *Psychologie hudebních schopností a dovedností*. Praha: Supraphon, 1989. ISBN 80-7058-073-9. s. 183.

²¹FRANĚK, M. *Hudební psychologie*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-0965-2. s. 128.

²²ZEZULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 35

²³SEDLÁK, F. *Psychologie hudebních schopností a dovedností*. Praha: Supraphon, 1989. ISBN 80-7058-073-9. s. 186.

²⁴Tamtéž, s. 186

mnohem dříve než reakce na melodii. Zezula, Janovská²⁵ dodávají, že zpočátku tyto pohyby dítěte ještě nelze spojovat se záměrnými rytmickými reakcemi, jsou ještě nediferencované, ale už kolem šestého měsíce se mění do jisté míry v uspořádané pohyby, které souvisejí s citovou reakcí na rytmické podněty (např. hra „Paci, paci, pacičky“, při houpání dítěte provázeným rytmickým říkadlem a pod.) V kojeneckém období již dítě také samo produkuje různé zvuky, brouká, napodobuje řeč a melodii hlasu dospělých.

V období batolete (1 - 3 roky) dochází již k užšímu funkčnímu vztahu mezi analyzátory, projevuje se přesnější sepětí zvuků s koordinovanými pohyby dítěte. Převládá rytmus nad intonačními schopnostmi a dítě reaguje na slyšenou hudbu pohyby.²⁶ Sedlák²⁷ udává, že kolem druhého roku již dítě reaguje velmi živě (rukama, nohama, hlavou, trupem) na výrazný rytmus vnímané hudby, ale tyto pohyby ještě nebývají zpočátku synchronizované s hudebním metrem a rytmem, zpřesňují se až ve třetím roce, kdy dítě jimi vyjadřuje radost z hudby a pohybu. Dítě si také již prozpěvuje říkadla a rytmická rozpočítadla, která doprovází tleskáním, pohupy a tlucením do předmětů, ale, jak podotýkají Zezula, Janovská,²⁸ zpočátku jde však o málo určité rytmicko-melodické prozpěvování, dítě se začíná přibližovat přesnějšímu zachycení tónové výšky až kolem třetího roku.

2.2 Předškolní věk (3 - 6 let)

Vlivem biologického zrání a výchovných podnětů dochází v tomto období k rozvoji motorického a sluchového analyzátoru, zvláště jeho výškové diferenciační schopnosti.²⁹ Zezula, Janovská³⁰ uvádějí, že mezi třetím a čtvrtým rokem již dítě dokáže vnímat hudbu globálně, tedy s textem, pohybem a mimikou a je také schopno rozeznat sílu, výšku, délku a barvu zvukových podnětů.

²⁵ZEZULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 36

²⁶Tamtéž, s. 36

²⁷SEDLÁK, F. *Psychologie hudebních schopností a dovedností*. Praha: Supraphon, 1989. ISBN 80-7058-073-9. s. 186.

²⁸ZEZULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 36

²⁹SEDLÁK, F. *Psychologie hudebních schopností a dovedností*. Praha: Supraphon, 1989. ISBN 80-7058-073-9. s. 188.

³⁰ZEZULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 36

Zájem dítěte o aktivní hudební činnosti v tomto věku vzrůstá. Dítě je schopno osvojit si náročnější pohyby, pohybové reakce na hudbu jsou většinou rytmicky přesné. Hru na tělo (tleskání, pleskání, podupy), pohybové i taneční hry provádí dítě pohotově a ve svižném tempu. Dítě ovládá hru na dětské hudební nástroje, zpřesňuje se rytmicko-metrické cítění. Zdokonaluje se také tonální cítění a intonace. Většina dětí je schopna zpívat čistě v rozsahu sexty.³¹

Předškolní věk je velice významným obdobím pro rozvoj osobnosti dítěte, proto jsem přesvědčena, že právě v tomto období je důležité u dětí podporovat a co nejvíce rozvíjet hudební schopnosti, neboť jak uvádí Zezula, Janovská³² „*podaří-li se nám v naší pedagogické práci zintenzivnit hudební činnost a dokážeme-li získat i podporu rodičů, vytvoříme již v mateřské škole v tomto směru dobré základy pro rozvoj schopností, zájmů a postojů i celkového profilu osobnosti dítěte.*“ Franěk³³ připomíná, že schopnost vnímat časově organizované informace není důležitá jen pro rozvoj hudebních schopností dítěte, ale také pro rozvoj motorických dovedností, různých perceptuálních a kognitivních schopností, schopností učit se jazyky a další. I např. Sedlák³⁴ upozorňuje na důležitost tohoto období: „*jde o jednu z nejdůležitějších etap hudebního vývoje, která, je-li zanedbána, ovlivní negativně celkový vztah dítěte k hudbě i možnosti jeho úspěšného hudebního rozvoje v základní škole.*“ Nesmíme však zapomínat, že biologický vývoj probíhá u každého dítěte individuálně, stejně tak i hudební rozvoj jednotlivých dětí je v tomto období značně odlišný a nerovnoměrný.

³¹ ZEZULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 36

³² Tamtéž, s. 37

³³ FRANĚK, M. *Hudební psychologie*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-0965-2. s.136.

³⁴ SEDLÁK, F. *Psychologie hudebních schopností a dovedností*. Praha: Supraphon, 1989. ISBN 80-7058-073-9. s. 190.

3 ČINNOSTI V MATEŘSKÉ ŠKOLE PODPORUJÍCÍ ROZVOJ RYTMICKÉHO CÍTĚNÍ

3.1 Rozvoj rytmického cítění v dílčích cílech Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání

Vzdělávání v mateřských školách probíhá dle požadavků Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) formou integrovaných bloků, které nabízejí vzdělávací obsah v přirozených souvislostech, vazbách a vztazích. Vzdělávací obsah je rozdělen do pěti oblastí - biologické (Dítě a jeho tělo), psychologické (Dítě a jeho psychika), interpersonální (Dítě a ten druhý), sociálně - kulturní (Dítě a společnost) a environmentální (Dítě a svět). Tyto jednotlivé oblasti stanovují dílčí vzdělávací cíle, vzdělávací nabídku a očekávané výstupy. V každé z těchto oblastí objevíme i požadavky pro rozvoj hudebních schopností.

Rozvoj rytmického cítění můžeme najít zejména v těchto dílčích vzdělávacích cílech, které stanovuje RVP PV:

Oblast Dítě a jeho tělo

- rozvoj pohybových schopností a zdokonalování dovedností v oblasti hrubé i jemné motoriky (koordinace a rozsahu pohybu, dýchání, koordinace ruky a oka a pod.), ovládání pohybového aparátu a tělesných funkcí
- osvojení si věku přiměřených praktických dovedností (RVP PV, s.14)

Dle očekávaných výstupů, uvedených v RVP PV, dítě na konci předškolního období dokáže koordinovat lokomoci a další polohy a pohyby těla, sladit pohyb s rytmem a hudbou, ovládat dechové svalstvo, sladit pohyb se zpěvem, zacházet s jednoduchými hudebními nástroji. (RVP PV, s. 14)

Oblast Dítě a jeho psychika

- osvojení si některých poznatků a dovedností, které předcházejí čtení i psaní, o psanou podobu jazyka i další formy sdělení verbální i neverbální (hudební, pohybové)
- rozvoj, zpřesňování a kultivace smyslového vnímání, rozvoj paměti a pozornosti
- rozvoj a kultivace estického vnímání, cítění a prožívání (RVP PV, s. 16)

Dle očekávaných výstupů v RVP PV pak dítě na konci předškolního období dokáže ovládat dech, tempo a intonaci řeči, záměrně se soustředit na činnost a udržet pozornost, reprodukovat říkanky a písničky, zachytí a vyjádří své prožitky pomocí hudby, hudebně pohybovou improvizací. (RVP PV, s. 17)

Oblast Dítě a ten druhý

- spolupracovat s ostatními
- respektovat potřeby jiného dítěte
- uplatňovat své individuální potřeby, přání a práva s ohledem na druhého (RVP PV, s. 21)

Tato oblast se netýká přímo hudebních dovedností, ale vztahu k ostatním, což je také při hudebních činnostech velice důležité.

RVP PV v očekávaných výstupech uvádí, že dítě na konci předškolního vzdělávání dokáže spolupracovat s ostatními, domlouvat se, vyhledat partnera pro hru. Chápe také, že každý je jiný, všímá si, co si druhý přeje, dokáže se dělit o pomůcky, počkat, vystřídat se. Respektuje také rozdílné schopnosti ostatních dětí a důvěřuje vlastním schopnostem. (RVP PV, s. 22)

Oblast Dítě a společnost

- vytvoření pozitivních postojů ke kultuře a umění, rozvoj dovedností umožňujících tyto vztahy a postoje vyjadřovat a projevovat
- rozvoj estetického vkusu
- seznamování se světem kultury a umění (RVP PV, s. 23)

Dle očekávaných výstupů se dítě na konci předškolního vzdělávání dokáže vyjadřovat prostřednictvím hudebních a hudebně pohybových činností, zvládat základní hudební dovednosti vokální i instrumentální (zazpívat píseň, zacházet s jednoduchými hudebními nástroji, sledovat a rozlišovat rytmus). (RVP PV, s. 25)

Oblast Dítě a svět

- vytváření elementárního povědomí o kulturním prostředí
- seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije (RVP PV, s. 26)

Dle očekávaných výstupů má mít dítě na konci předškolního vzdělávání povědomí o kulturním prostředí i jeho dění v rozsahu praktických zkušeností a dostupných praktických ukázek v okolí dítěte. (RVP PV, s. 27)

V činnostech, které učitelka během dne s dětmi uskutečňuje, se jednotlivé oblasti vzájemně prolínají (integrované vzdělávání). V mateřské škole rozvíjíme rytmické cítění obvykle formou pohybových her s říkadlem a písní, v přirozených cvičeních s hudebním doprovodem, v rytmické nebo melodické deklamací říkadel a lidových písní a v mnohých dalších aktivitách.

3. 2 Hra na tělo

Podle Šimanovského³⁵ by rytmus měl prostupovat celým tělem, proto doporučuje začínat s dětmi od tleskání a dále postupovat k pleskání a k dupání. Hra na tělo však nepředstavuje jen tleskání, pleskání a dupání, např. D'Andrea³⁶ uvádí v souvislosti s hrou na tělo činnost nazvanou „*Tělo jako nástroj*“, kdy je dán dětem prostor, aby samy objevily, kolik zvuků může vydávat jejich vlastní tělo, např. využít různých poklepů a tření, bít se do prsou, objevit, že holá kůže vydává jiný zvuk než oblečení a také, že každé oblečení zní jinak. Souhlasím s jeho názorem, že tělo lze vhodně využít jako zajímavý „hudební nástroj“, což může v dětech vyvolat navíc silné prožitky a také vést k novým poznáním.

Tleskání

Viskupová³⁷ rozlišuje tři druhy tleskání - *tvrdé tleskání* (ostrý úder a odraz), *měkké tleskání* (paže po úderu se v zápěstí měkce odtáhnou) a *tleskání skluzem* (dlaně po sobě sklouznou). Dle umístění můžeme tleskat před tělem, za tělem, nad hlavou, vlevo, vpravo od těla, z předpažení poníž obloukem do vzpažení. Dalšími způsoby tleskání, které uvádí Viskupová³⁸, mohou být také např. tleskání s natáčením trupu,

³⁵ŠIMANOVSKÝ, Z., TICHÁ, A. *Lidové písničky a hry s nimi*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-323-4. s. 15.

³⁶D'ANDREA, F. *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-232-7. s. 29.

³⁷VISKUPOVÁ, B. *Hudba a pohyb*. Praha: Supraphon, 1987. ISBN 02-016-87. s. 58.

³⁸VISKUPOVÁ, B. *Hudba a pohyb*. Praha: Supraphon, 1987. ISBN 02-016-87. s. 58.

tlesknutím vyjet pažemi obloukem do vzpažení - upažení - připažení, tlesknutím paže odtáhnout do upažení (doznění „bimmm - bammm“), švihem pažemi tlesknutí před tělem - za tělem, a pod. Kurková³⁹ ještě doplňuje nabídku o tleskání, při němž děti mění polohu rukou (jednou je pravá ruka obrácena hřbetem nahoru, podruhé dolů). Lze tleskat také jen pravým ukazováčkem do levé dlaně a opačně, popř. dvěma prsty pravé ruky do levé dlaně a opačně (tímto způsobem se například velice efektivně s dětmi napodobuje zvuk deště). Jenčková⁴⁰ uvádí ještě jeden způsob tleskání, tzv. „mušličky“, což je duté tleskání dlaněmi s propletenými prsty. Tleskat mohou děti vsedě nebo ve stoje, ale také při chůzi, ve dvojici, s pérováním v kolenou, v záklonu nebo v předklonu a pod.

Při práci s dětmi používám stejný postup jako Kulhánková,⁴¹ která považuje za vhodné začít nejprve s tleskáním slovních rytmů, vytleskáváním jmen, barev, slov na daná témata (zvířátka, pohádka, jídlo a pod.). Dále doporučuje využít krátkých otázek a odpovědí (hra na otázku a odpověď), zvolání a říkadel přiměřených věku dětí. Tento postup doporučovali už i Hurník, Eben (1969, s. 14) a našli bychom ho ostatně i u jiných dalších autorů.

Pleskání

Strnadová a Zezula⁴² nabízejí ve své metodice jen několik způsobů pleskání, které lze využít s dětmi v mateřské škole, a to oběma rukama o stehna v sedu, ve stoji (shora, ze stran), o zem nebo o stůl. Upozorňují přitom na to, že je třeba mít paže uvolněné a lokty vytočené ven. Zatímco Kulhánková⁴³ doporučuje ještě další druhy pleskání: na lokty, boky, kolena, na vnitřní nebo vnější stranu paty, na hrudník a pod. Dle Viskupové⁴⁴ je dále možné s dětmi pleskat oběma rukama současně, střídavě pravou - levou, do země, kříženě pravou rukou na levé stehno nebo levou na pravé stehno a kříženě ve stoji levou rukou na předsunutou nohu pravou a opačně. V podstatě je možné pleskat s dětmi na jakoukoliv část těla. Přikláním se opět k doporučení, které

³⁹KURKOVÁ, L., EBEN, P. *Hudebně pohybová výchova*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1975. s. 18.

⁴⁰JENČKOVÁ, E. *Hudba v současné škole. Hody, hody, doprovody I. díl*. Hradec Králové: Tandem, 2004. ISBN 80-903115-5-5- s. 13.

⁴¹KULHÁNKOVÁ, E. *Hudebně pohybová výchova*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-730-5. s. 25

⁴²STRNADOVÁ, K., ZEZULA, K. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 1988. ISBN neuvedeno. s. 60.

⁴³KULHÁNKOVÁ, E. *Hudebně pohybová výchova*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-730-5. s. 19

⁴⁴VISKUPOVÁ, B. *Hudba a pohyb*. Praha: Supraphon, 1987. ISBN 02-016-87. s. 60.

uvádí D'Andrea⁴⁵, aby byl dán dětem prostor pro samostatné objevení různých způsobů pleskání a tím také zvuků, které může vydávat jejich tělo. Když děti zvládnou tleskání a pleskání, můžeme je různě kombinovat, např. plesk - tlesk - tlesk - tlesk, plesk - tlesk - tlesk, plesk - tlesk a pod.

Dupání

Kulhánková⁴⁶ doporučuje provádět dupání (jednou nohou i střídavě) s pocitem do hloubky, ne se zvedáním kolen. Dále uvádí, že je možné provádět podupy na místě i v pohybu z místa a spojovat je s rytmičovanou řečí. Pokud dítě ovládá tleskání, pleskání a již také podupy, je možné je opět různě kombinovat, např. dup - tlesk - tlesk - tlesk, dup - tlesk - tlesk, dup - tlesk, dup - plesk - plesk - plesk, dup - plesk - plesk, dup - plesk, dup - plesk - tlesk - tlesk, dup - plesk - tlesk, dup - plesk - dup - tlesk a pod.

Luskání

Luskání se provádí sklouznutím třetího nebo druhého prstu po palci do dlaně (vznikne luskavý zvuk). Luskat můžeme např. před tělem, za tělem, ve vzpažení, nad hlavou, v upažení, v připažení a pod. Někteří autoři uvádějí, že luskání je pro děti předškolního věku dosti náročné, přesto např. Jenčková ho doporučuje.

3. 3 Hra na dětské hudební nástroje (instrumentální činnosti)

Pokud dítě ovládá hru na tělo, můžeme ho začít seznamovat s hrou na dětské hudební nástroje. Hra na dětské hudební nástroje podporuje u dětí nejen rytmické cítění, ale zároveň také obohacuje zpěv jednoduchým doprovodem, rozvíjí estetické cítění a sama o sobě přináší dětem potěšení z vlastního aktivního muzicírování.

3. 3. 1 Přehled dětských hudebních nástrojů

Dělení dětských hudebních nástrojů, jak ho uvádí např. Zezula:⁴⁷

a) nástroje bicí rytmické - ozvučná dřívka, bubínek, tamburína, triangel, chřestidlo, činel hraný paličkou, prstové činelky, rolničky, dřevěný blok - hranolový, rourový, tympány, zvonek, cinkadlo,

⁴⁵ D'ANDREA, F. Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-232-7. s. 29.

⁴⁶ KULHÁNKOVÁ, E. *Hudebně pohybová výchova*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-730-5. s. 20

⁴⁷ ZEZULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 149.

b) *nástroje bicí melodické* - zvonkohra sopránová, zvonkohra altová, metalofon sopránový, metalofon altový, xylofon sopránový, xylofon altový.

Jenčková ještě navíc nabízí ve své metodice učitelkám mateřských škol využít při práci s dětmi např. rytmické zátky, rytmická dřevěná vejce, dětskou řehtačku, dřevěnou káču a dřevěnou píšťalku.

3. 3. 2 Technika hry na dětské hudební nástroje

Bubínek a tympány

V mateřské škole se používá malý (ruční) bubínek, který má nataženu blánu jen po jedné straně. Blána (z umělé hmoty nebo z kůže) je upevněna na kruhu (lubu) z překližky nebo umělé hmoty. Chceme-li bubínek rozeznít, držíme ho v jedné ruce svisle dolů a bříšky prstů druhé ruky nebo plstěnou paličkou provedeme úhoz do blány. Zezula, Janovská⁴⁸ se ještě zmiňují o využití dětských tympánů v mateřské škole, což jsou bubny s širokými kruhy, mají regulovatelnou výšku tónu. Uvádějí, že se používají většinou ve dvojicích, laděných v kvartách nebo v kvintách (tonika - subdominanta, tonika - dominanta) a lze na ně hrát jakoukoliv paličkou. Tympány se však již v současné době v mateřských školách příliš nevyskytují.

Tamburína

Tamburína je bubínek s jednou blánou, v kruhu jsou zasazeny talířky. Zhotovují se v různých velikostech. Tamburínu držíme v jedné ruce a rozezníme ji druhou rukou (palcem, prsty, dlaní) nebo paličkami. Důležitá jsou místa úhozu - okrajové části dávají největší rezonanci. Vydutného zvuku dosáhneme i úderem tamburíny o koleno. Hurník, Eben⁴⁹ uvádějí i možnost hraní na tamburínu oběma rukama, pokud ji zaklesneme mezi kolena.

⁴⁸ Tamtéž, s. 150

⁴⁹ HURNÍK, I., EBEN, P. a kolektiv. *Česká Orffova škola. Začátky*. Praha: Supraphon, 1969. ISBN 02-263-69. s. 20.

Cinkadlo

Cinkadlo představují kovové talířky na dřevěné destičce s rukojetí. Tento nástroj držíme jednou rukou ve vodorovné poloze s talířky směrem dolů a prsty druhé ruky udeříme na destičku shora.⁵⁰

Ozvučná dřívka

Ozvučná dřívka (hůlky, claves) jsou vyrobeny z tvrdého dřeva nebo bambusu. Při hře se drží na koncích mezi ukazovákem a palcem a pravým dřívkem se udeří do levého. (U leváků levým dřívkem do pravého). Druhým možným způsobem techniky hry na ozvučná dřívka je položení jednoho dřívka na levou, ne zcela uzavřenou dlaň (hůlka leží volně na konečcích prstů) a druhým dřívkem provádíme úhozy. Zvuk je takto intenzivnější díky vytvořené rezonanční dutině v dlani. Tato technika je však pro předškolní děti (zvláště mladšího věku) náročnější.

Dřevěný blok

Dřevěný blok může být hranolový nebo rourový. Rourová podoba má rezonanční výhřezy na obou koncích, na které hrajeme středem dřevěné paličky (ne hlavicí) nebo dřevěnou tyčkou. Oba konce nástroje mají zvuk rozdílné výšky.

Triangl

Triangl je kovový nástroj trojúhelníkového tvaru. Drží se za nit či provázek, který je umístěn v jednom z rohů trianglu a úderem kovové tyčinky na vodorovnou nebo boční stranu se nástroj rozezní.

Činel

V mateřské škole se používají dva druhy činelů. Větší talíře, které se rozeznívají plstěnou paličkou a prstové činelky, které se rozeznívají ťukáním o sebe. Větší talíř držíme jednou rukou uprostřed za bužírku a úderem plstěné paličky v druhé ruce činel rozezníváme. Nejlépe zní na jeho okrajích. Prstové činelky rozezníme tak, že je držíme ve vodorovné poloze za šňůrky a okrajem jednoho činelku udeříme o druhý. Starší děti si mohou činelky navléknout na palec a ukazováček a pružně jimi ťukat o sebe.

⁵⁰ ZEŽULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 151.

Chřestidlo

Chřestidlo je dutý předmět, obsahující pohyblivý materiál, se kterým se rytmicky třese. Chřestidla si mohou děti dokonce vyrobit z různých krabiček a obalů (v naší mateřské škole se osvědčily obaly od Kinder vajíček), které naplníme rýží, pískem, korálky, hrachem, čočkou a pod. Umocní to ještě více prožitek dětí ze hry i z povedené práce.

Rolničky

Rolničky jsou kovové duté kuličky obsahující menší kovovou kuličku, která nástroj při třesení rozeznívává.

Melodické bicí nástroje

Všechny melodické bicí nástroje (zvonkohry, metalofony, xylofony) jsou konstruovány na stejném základním principu. Tvoří je rezonanční skříň s odnímatelnými ozvučnými kameny. Kameny mohou být vyrobeny z různých materiálů, které jim dávají charakteristické zvukové vlastnosti. Hlubší tóny jsou umístěny vlevo, stejně jako na klaviatuře. Rozezníváme je dvěma paličkami. Paličky při hře držíme volně, přičemž hřbet ruky směřuje vzhůru. Hůlku uchopíme palcem, ukazováčkem a prostředníčkem.⁵¹ Za chybné se považuje držení paliček celou rukou nebo dokonce sevření v pěsti. Pohyb rukou při úhozu je uvolněný. Zvonkohry (sopránové a altové) mají ozvučné kameny z tvrdého kovu a rozezníváme je dřevěnými paličkami. Zatímco metalofony (sopránový a altový) mají ozvučné kameny z měkkých slitin kovu a tyto kameny rozezníme plstěnými nebo gumovými paličkami. Xylofony (sopránový, altový) mají dřevěné ozvučné kameny s mnohem menším dozvukem, než je tomu u předchozích melodických nástrojů. Rozezníme je silnými údery paličky z tvrdé plsti. Sopránová zvonkohra má tónový rozsah $c^3 - a^4$, altová zvonkohra $c^2 - a^3$. Tónový rozsah u altového metalofonu a xylofonu je $c^1 - a^2$ a u sopránového metalofonu a xylofonu $c^2 - f^3$.

⁵¹Přesnější popis správného držení paliček uvádí např. Hurník, Eben (1969, s. 21)

4 VYUŽITÍ ŘÍKADEL A LIDOVÝCH PÍSNÍ PRO ROZVOJ RYTMICKÉHO CÍTĚNÍ

4.1 Říkadlo

Jenčková⁵² charakterizuje říkadlo jako „*poetický žánr dětského folklóru i umělé tvorby pro děti*“, v němž rytmická složka převažuje nad složkou významovou. Potlačení významu je často až takové, že říkadla nedávají smysl. V přednesu je typické skandování na přechodu mezi zpěvem a recitací. Objevují se v nich básnické prostředky jako personifikace (zosobnění), apostrofa (oslovení nepřítomné osoby nebo neživého předmětu), a eufonie (libozvučnost). Jsou v nich také hojně zastoupeny neologismy, citoslovce a obrazná pojmenování. Jak uvádějí Zezula, Janovská⁵³, říkadlo bývá zpravidla pro malé dítě „*prvním krokem do světa hudby a poezie*“. Dítě jej rytmicky deklamuje, zpívá, rytmicky k němu tleská, jeho rytmický ráz ho pak přirozeně vede také k chůzi nebo k tanci. Říkadla rovněž doprovázejí dětské hry a slouží jako podklad různých činností.

4.1.1 Práce s říkadlem v mateřské škole

V mateřské škole pomocí říkadla rozvíjíme u dětí kromě rytmického cítění zejména řeč, zdokonalujeme výslovnost, intonaci i rytmus řeči.

Existuje mnoho forem práce s říkadlem, vždy však platí, že postupujeme od nejjednoduššího ke složitějšímu. Zezula a Janovská (1987), Viskupová (1987) i Hurník (1969) doporučují začít nejprve rytmickou deklamací (tzn. tleskáme každou slabiku) prostřednictvím hry na tělo. Aby si děti říkadlo snáze zapamatovaly, je vhodné využít při nácviku hry na ozvěnu (učitelka deklamuje jednotlivé verše říkadla a děti po ní opakují). Říkadlo je také vhodné spojit s pohybovou aktivitou. Deklamaci říkadla může doprovázet např. metrorytmická chůze v 2/4 nebo 3/4 taktu, houpání, kolébání, pantomimické vyjádření obsahu říkadla nebo taneční improvizace. Dle Jenčkové⁵⁴ lze také s dětmi vyjádřit rytmickou deklamací s výrazem vyjádření nálady (smutně, vesele,

⁵²JENČKOVÁ, E. *Hudba v současné škole. Rytmy zimy 1. díl*. Hradec Králové: Tandem, 2008. ISBN 80-86901-02-5. s. 5.

⁵³ZEZULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 114.

⁵⁴JENČKOVÁ, E. *Hudba v současné škole. Rytmy zimy 1. díl*. Hradec Králové: Tandem, 2008. ISBN 80-86901-02-5. s. 6.

tanečně a pod.), v různé tempové a dynamické škále i neslyšně (pouze zřetelné pohyby úst). Dalším způsobem, který uvádí, je např. rytmická deklamace štafetou po taktech nebo dvoutaktích. Štafetu můžeme ztěžovat tím, že 1. takt děti říkají, 2. takt je pomlka nebo hra na tělo popř. instrumentální hra. Náročnější variantou je pak rytmická deklamace v kánonu.

Když děti zvládnou rytmickou deklamaci říkadla, můžeme přejít k další formě, kterou označují Hurník, Eben⁵⁵ jako „*mluvený doprovod*“ k říkadlu (tzn. z textu říkadla vybereme jen některá rytmicky výrazná slova nebo skupiny slov). Jejich přesným pravidelným opakováním několikrát za sebou cvičíme rytmickou (ostinátní) figuru. Důležité je zachování stále stejného tempa. Hurník, Eben⁵⁶ navrhuji tento postup: Nejprve učít předříkávat celou skupinu dětí stejnou figuru. Za tohoto doprovodu učitelka pak sama přednese celé říkadlo. Poté může rozdělit skupinu na dvě menší, kdy jedna přednáší říkadlo a druhá ostinátní rytmickou figuru. Lze pracovat dále také se dvěma ostinátními figurami (např. u říkadla „Byla jedna babka“ je jedna figura „bab-ka“ a druhá „pro-da-la“).

Obr. 1 Příklad ostinátních figur u říkadla Byla jedna babka

přednes říkadla

By - la jed - na bab - ka, pro - dá - va - la jab - ka.

1. ost. figura

bab - ka bab - ka bab - ka bab - ka

2. ost. figura

pro - da - la pro - da - la pro - da - la pro - da - la

Za dě - ra - vý groš, pro - da - la jich koš.

bab - ka bab - ka bab - ka bab - ka

pro - da - la pro - da - la pro - da - la pro - da - la

⁵⁵HURNÍK, I., EBEN, P. a kolektiv. *Česká Orffova škola. Začátky*. Praha: Supraphon, 1969. ISBN 02-263-69. s. 12.

⁵⁶Tamtéž

Další formou je instrumentální hra k říkadlu. Rytmizujeme říkadlo na dětské nástroje v sudém nebo lichém taktu. Dále např. dle Jenčkové⁵⁷ můžeme s dětmi hrát instrumentální štafetu vybraných rytmických figur, střídat dva nástroje ve hře stejné rytmické figury, hrát předebru a dohru k sólové rytmické deklamaci (postupné přidávání nebo ubývání ostinátních rytmických figur), hru jako dvojhlasý kánon, instrumentální zvukomalbu dle obsahu s dynamickou gradací postupným připojováním nástrojů po verších a pod. Je dobré dát dětem možnost vybrat si, která nástrojová barva bude k říkadlu vhodná.

Časté je také melodizování říkadla. Říkadlo obvykle mívá malý tónový rozsah s neustále se opakujícím melodickým motivem (např. říkadla "Ententýky, dva špalíky", "Žába leze do bezu", "Foukej, foukej, větříčku" a další).

Při výběru říkadel zohledňujeme věk dětí, jejich psychické a fyzické schopnosti a také míru jejich pozornosti. Přikláním se k názoru Kulhánkové⁵⁸, která doporučuje *„pracovat spíše jednoduše, ale s nadšením a zájmem dětí než využívat příliš komplikovaný pohyb a doprovod, na který se děti musí soustředit, a pak ztrácet radost z pohybu a ze zážitku.“*

4.2 Lidová píseň

Píseň je *„jeden ze základních typů hudebního projevu. Základem je vokální projev opatřený textovou složkou.“*⁵⁹ Lidová píseň je podle Vysloužila⁶⁰ *„tématicky, žánrově a druhově široce rozvětvená oblast písňového folklóru. Jejími hlavními znaky jsou ústní šíření, kolektivnost tvůrčího procesu, do jisté míry i anonymita, úzká vazba na různé tradiční formy života a kultury venkovského lidu.“* Lidové písně lze dělit podle různých kritérií - z hlediska stylu, místa vzniku, tematiky textů nebo funkcí (písně k výročním a rodinným zvykům, epické a lyrické písně, písně zpívané k tanci a pod.).

U nás mají lidové písně velkou tradici. Ke známým sběratelům patřili např. Karel Jaromír Erben, Čeněk Holas nebo František Sušil. Inspirovali se jimi také

⁵⁷JENČKOVÁ, E. *Hudba v současné škole. Rytmy zimy 1. díl*. Hradec Králové: Tandem, 2008. ISBN 80-86901-02-5. s. 7.

⁵⁸KULHÁNKOVÁ, E. *Písničky a říkadla s tancem*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-655-1. s. 11.

⁵⁹Wikipedie: *Otevřená encyklopedie: Píseň* [online]. c2012 [citováno 11. 02. 2013]. Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=P%C3%ADse%C5%88&oldid=9467741>>

⁶⁰VYSLOUŽIL, J. *Hudební slovník pro každého*. Vizovice: Lípa, 1995. ISBN 80-901199-0-5. s. 162.

hudební skladatelé, z těch nejznámějších lze jmenovat Antonína Dvořáka, Bedřicha Smetanu nebo Leoše Janáčka. Jak uvádí Kulhánková⁶¹, lidové písně jsou díky své přirozené melodice, poetickému textu, tanečnímu rytmu a jímavé lyrice stále primárním stupněm při seznamování dětí s hudbou.

4. 2. 1 Práce s lidovou písní v mateřské škole

Způsobů, jak přiblížit dětem píseň, je mnoho. Záleží na každé učitelce, jakou motivaci k seznámení s písničkou pro děti zvolí. Například Kulhánková⁶² zmiňuje, že písnička může vyplynout ze společné hry se zvířátkem, s hračkami, může být také součástí příběhu, vymyšlené pohádky a pod.

Tónina, ve které píseň zpíváme, by měla odpovídat poloze dětského hlasu většiny dětí ve třídě. Šimanovský s Tichou⁶³ uvádí rozsah dětského zpěvního hlasu v rozmezí tónů $c^1 - h^1$ (případně $c^2 - d^2$). U nejmladší věkové skupiny začínáme nejprve s nejjednoduššími písněmi malého rozsahu a říkadlového charakteru (svým rozsahem nepřevyšují kvintu a jsou v durové tónině). Z nich dále vycházíme. Jak upozorňují Zezula, Janovská⁶⁴, zvyšující se náročnost je dána hlasovým rozsahem, melodicko-rytmickou strukturou písně nebo tempem a při volbě vhodného stupně náročnosti záleží vždy na pěvecké vyspělosti určitého kolektivu a na dosud zvládnutém repertoáru. Každá píseň by měla mít také předeheru, která dětem napoví, v jakém tempu se bude hrát a také kdy přesně nastoupit na první dobu.

Novou píseň je dobré dětem nejprve zazpívat (Zezula⁶⁵ doporučuje, že by měla zaznít aspoň dvakrát až třikrát, přičemž děti aktivně zapojíme např. tleskáním základních dob nebo pantomimickým vyjádřením písně), nemusí to však být vždy pravidlem. Jurkovič⁶⁶ navíc podotýká, že začínat nácvikem textu, jak to bývá někdy praktikováno, je „matoucí a zavádějící“, protože odříkávání textu se neshoduje s rytmem písničky. Při práci s písní v mateřské škole se mi osvědčil postup, který uvádí

⁶¹ KULHÁNKOVÁ, E. *Zvířátka ve hře, písní a tanci*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-754-1. s. 12.

⁶² KULHÁNKOVÁ, E. *Písničky a říkadla s tancem*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-655-1. s. 11.

⁶³ ŠIMANOVSKÝ Z., TICHÁ, A. *Lidové písníčky a hry s nimi*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-323-4. s. 21.

⁶⁴ ZEZULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 124.

⁶⁵ Tamtéž, s. 276.

⁶⁶ JURKOVIČ, P. *Na Orffových cestách I. Písničky pro malé i větší*. Netolice: Churáček - Jc- Audio, 2007. ISMN M-706532-00-4. s. 7

právě Jurkovič,⁶⁷ a to začít doprovod písni hrou na tělo (vyjadřujeme např. přízvukné nebo počítací doby v taktu) a teprve následně postupně přidávat instrumentální hru na jednotlivé nástroje.

4. 2. 2 Tvorba instrumentálních doprovodů k lidovým písním

Při práci s dětmi využíváme dětské hudební nástroje k doprovodu rytmické deklamace, zpěvu popěvků a písní. Lze také kombinovat hru na dětské nástroje s hrou na tělo. Rytmický doprovod je zpočátku buď přímo totožný s rytmem písničky nebo děti hrají jen na první dobu v taktu (v dvoudobém nebo třídobém taktu). Postupně můžeme vytvářet i další složitější doprovodné rytmy. Děti přitom napodobují učitelku, později i samy improvizují a vytvářejí vlastní doprovody.⁶⁸

Forem práce s dětskými hudebními nástroji existuje celá řada. Mnoho instrumentálních doprovodů k písním je totožných s tím, co je již popsáno v kapitole o říkadle u instrumentálních doprovodech k říkadlům (hra rytmu, hra základní doby, hra na první dobu, hra ostinátní rytmické figury, štafeta, kánon a další). Zezula, Janovská⁶⁹ řadí mezi další formy instrumentálních doprovodů např. hraní začátků veršů, tleskání v doprovodu rytmu závěrečné části verše, střídání hudebních nástrojů v doprovodné hře, hra v pomlce, doprovody v malých ansámblech a melodické bicí nástroje v doprovodné hře a pod. Jenčková⁷⁰ často využívá jako doprovod k písním instrumentální zvukomalbu, kdy se střídají různé zvukově barevné nástroje. Děti jsou dle nástrojů rozděleny do skupin, přičemž každá skupina může hrát i jiný rytmus (takt, metrum, rytmus). Pro docílení zajímavého efektu doporučuje využít i netradičních nástrojů, jako jsou plastové lahve, plechové krabičky, igelitové sáčky nebo archy papíru (např. u písni „Prší, prší“ lze vyjádřit dešťovou zvukomalbu plastovou lahví naplněnou vodou, kdy nakláněním lahve ze strany na stranu se začátkem každého taktu hrajeme těžké taktové doby nebo třesením lahve ve vodorovné poloze směrem od těla zpět udáváme metrum.) Viskupová⁷¹ doporučuje, avšak až po zvládnutí hry rytmů

⁶⁷JURKOVIČ, P. *Na Orffovských cestách I. Písničky pro malé i větší*. Netolice: Churáček - Jc- Audio, 2007. ISMN M-706532-00-4. s. 7

⁶⁸SLAVÍKOVÁ, Marie. Předškolní dítě a rytmické citění. *Metodický portál: Články* [online]. 14. 09. 2011, [cit. 2013-02-05]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/13431/PREDSKOLNI-DITE-A-RYTMICKE-CITENI.html>>. ISSN 1802-4785.

⁶⁹ZEZULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 155.

⁷⁰JENČKOVÁ, E. *Hudba v současné škole. Rytmy zimy I. díl*. Hradec Králové: Tandem, 2008. ISBN 80-86901-02-5.

⁷¹VIKUPOVÁ, B. *Hudba a pohyb*. Praha: Supraphon, 1987. ISBN 02-016-87. s. 154.

na jednotlivé bicí nástroje, zkusit hru v „*ansámblech*“. Považuje za vhodné pracovat nejprve jen s jedním nástrojem a dále postupně kombinovat dva nástroje pravidelným střídáním. U těžších nástupů nástroje, které jsou jen na určitém místě ve skladbě, doporučuje řídit se textem písně, který dětem napoví, kdy přesně (na jaké slovo) mají nastoupit. Upozorňuje, že při zapojení všech nástrojů najednou je důležité dbát na to, abychom doprovodem nepřehlušili zpěv písně. Volíme zvukově barevné nástroje, abychom podpořili výraz skladby.

Melodické nástroje (zvonkohry, melafony, xylofony) můžeme využít pro doprovodnou hru v několika formách. Zezula, Janovská⁷² uvádějí tyto možnosti: hru jen na jednom ozvučném kamenu, doprovod písně dudáckou kvintou (hraní dvou tónů současně), hra melodie na dvou tónech nebo ostinátní melodickou figuru. Viskupová⁷³ doporučuje při seznamování s hrou na melodické bicí nástroje začínat doprovázet písně nejprve údery obou paliček najednou v metru jednotlivých dob, dále pak údery na těžkou dobu, teprve potom hrát ostinátní figury.

Dále jsou uvedeny některé z variant rytmických doprovodů písní (vytvořené autorkou bakalářské práce):

a) hra základní doby (upevňujeme u dětí smysl pro pravidelnou pulsaci)

Obr. 2: Příklad hry základní doby (metra) u písně Prší, prší

The image shows a musical score for the song 'Prší, prší'. It consists of two staves. The top staff is labeled 'zpěv' (voice) and the bottom staff is labeled 'hra metra' (metronome play). Both staves are in 2/4 time. The lyrics are: 'Pr - ší, pr - ší, jen se le - je, kam ko - ní - čky po - je - de - me...'. The metronome play consists of a steady quarter-note pulse.

b) hra na první dobu v taktu (upevňujeme u dětí smysl pro pravidelnou pulsaci)

Obr. 3: Příklad hry na první dobu v taktu u písně Skákal pes

The image shows a musical score for the song 'Skákal pes'. It consists of two staves. The top staff is labeled 'zpěv' (voice) and the bottom staff is labeled 'hra na první dobu' (play on the first beat). Both staves are in 2/4 time. The lyrics are: 'Ská - kal pes, přes o - ves, přes ze - le - nou lou - ku....'. The accompaniment on the first beat consists of a single quarter note on the first beat of each measure.

⁷²ZEZULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 169.

⁷³VISKUPOVÁ, B. *Hudba a pohyb*. Praha: Supraphon, 1987. ISBN 02-016-87. s. 154.

- c) **hra začátků veršů** (vedeme děti k citění pravidelných vícetaktových frází - dvoutaktí, čtyřtaktí)

Obr. 4: Příklad hry na začátku veršů v písni Bude zima, bude mráz

zpěv
Bu - de zi - ma, bu - de mráz, kam se ptá - Čku, kam scho - váš?

hra na začátku verše

- d) **hra v doprovodu rytmu závěrečné části verše** (rozvíjíme u dětí především pozornost a pohotovost)

Obr. 5: Příklad hry závěrečné části verše u písni Šel zahradník do zahrady

zpěv
Šel za - hrad - ník do za - hra - dy smo ty - kou, smo ty - kou,

hra na konci verše

5
vy - ko - pal tam roz - ma - rý - nu ve - li - kou, ve - li - kou.

- e) **instrumentální doprovod, kde se nástroje postupně přidávají** (kánon - jednotlivé nástroje se přidávají např. po jednotlivých taktech)

Obr. 6: Příklad hry kánonu u písni Pod naším okýnkem

zpěv
Pod na - ším o - kýn - kem ros - tou tam dvě rů - že,

dřívka

dř. blok

tamburína

f) **hra ostinátní figury** (nacvičíme s dětmi nejprve hrou na tělo)

Obr. 7: Příklad hry ostinátní figury u písně Travička zelená

zpěv

ostinátní figura

Tra vi-čka, tra-vi-čka, tra-vi-čka, tra vi-čka, tra-vi-čka, tra vi-čka,..

g) **hra pomlky** (v pomlce můžeme tlesknout, dupnout, zašeptat "pst", cinknout na trianql, naznačit mávnutím rukama od sebe a pod.).

Obr. 8: Příklad hry pomlky u písni Maličká su

zpěv

Ma - lič - ká su, hu - sy pá - su,

(tlesk)

(tlesk)

5

tan - co - va - la bych já až se třa - su, su.

(tlesk)

(tlesk)

h) hra v ansámblech

Obr. 9: Příklad hry v ansámblech u písně Kalamajka

5

zpěv
Ka - la - maj - ka mik, mik, mik, o - že - nil se ko - mi - ník.

dřívka

tamburína

bubínek

Svat - ba by - la ve - li - ká, tři dny hrá - la mu - zi - ka.

ch) hra na melodické nástroje

Obr. 10: Příklad hry dudácké kvinty na sopránovou zvonkohru u písně Já jsem kovářiček

7

zpěv
Já jsem, já jsem, ko - vá - ři - ček jsem. Kla - dív - ko mám za pa - sem,

sopr.
zvonkohra

žád - ný ne - ví od - kud - jsem. Já jsem, já jsem, ko - vá - ři - ček jsem.

5 CÍL PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY

5.1 Cíl práce

Cílem práce je:

- 1) vytvoření programu rytmických doprovodů k říkadlům a písním pro mateřskou školu s akcentem na lidovou tvorbu s postupnou náročností
- 2) ověření programu ve třídě mateřské školy

5.2 Výzkumné otázky

Před samotnou realizací programu jsem si stanovila tyto výzkumné otázky:

1. Jsou vytvořené rytmické doprovody pro děti ze třídy splnitelné?

- a) Co z vytvořených rytmických doprovodů zvládnou věkově mladší děti (tříleté a čtyřleté) a co starší děti (pětileté)?
- b) Které z nabízených rytmických doprovodů děti baví?

2. Jak děti reagují na lidové písně?

6 METODIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

6.1 Kvalitativní výzkum

Vytvořila jsem program rytmických doprovodů k říkadlům a lidovým písním s postupně se zvyšující náročností, který jsem ověřila ve své třídě a posléze vyhodnotila. Program byl realizován v období od září 2012 do února 2013.

Pro výzkumné šetření jsem použila **metodu nestrukturovaného pozorování**. Z jednotlivých činností byly pořizovány videozáznamy, které sloužily jako prostředek k evaluaci programu. Gavora⁷⁴ definuje metodu pozorování jako „*sledování činnosti lidí, záznam (registrace nebo popis) této činnosti, analýzu a její vyhodnocení.*“ Avšak u nestrukturovaného pozorování se podle něho „*nepoužívají předem stanovené*

⁷⁴ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6. s. 76

pozorovací systémy, škály nebo jiné přesné nástroje. Určeny jsou jen konkrétní události, jevy a osoby, které se mají pozorovat. “

6. 2 Charakteristika výzkumného souboru

K ověření vytvořeného programu rytmických doprovodů jsem zvolila třídu mateřské školy v Jihočeském kraji, ve které pracuji. Mateřská škola je trojtřídní a je spojena se základní školou. Dvě třídy jsou věkově smíšené, ve třetí třídě jsou pouze děti, které navštěvují mateřskou školu posledním rokem před vstupem do základní školy a děti s odkladem školní docházky. Výzkumným souborem je třída věkově smíšených dětí (3- 5 letých). Ve třídě je zapsáno 23 dětí, z toho 11 chlapců a 12 dívek. Z hlediska věku bylo v době zahájení realizace programu 6 dětí pětiletých, 10 dětí čtyřletých a 7 dětí tříletých. Pětileté děti již v předešlém školním roce mateřskou školu navštěvovaly, ostatní děti byly nově příchozí.

Na počátku září jsem sledovala úroveň hudebních schopností a dovedností jednotlivých dětí ve třídě, abych zjistila, z jakých konkrétních hudebních zkušeností děti mohou při tvorbě rytmických doprovodů vycházet. Nejstarší děti (pětileté) měly zkušenosti s hrou na tělo i instrumentálními činnostmi již z loňského roku, zvládly bez obtíží vytleskat rytmus písně, metrum, první dobu v taktu, vyzkoušely si také ostinátní figury a ovládaly hru na dětské hudební nástroje. Tři z nich dokonce začaly od září navštěvovat kroužek zobcové flétny, který probíhá každý týden v mateřské škole pod mým vedením. Mladší děti (čtyřleté a tříleté) zvládly hrou na tělo vyjádřit metrum, vytleskat rytmus u lidových písní, které již znaly a rytmus také zahrát na dřívka.

V této třídě je vytvářen velký prostor pro hudební činnosti. Každý den s dětmi zpívám, děti dokonce zpěv lidových písní samy vyžadují v různých chvílích v průběhu dne. Písně si samy doprovázejí tleskáním a pleskáním rukama o stehna, kdy udávají metrum. S oblibou vymýšlejí i různé jiné doprovodné zvuky hrou na tělo. Rády také hrají na dětské hudební nástroje a velice oblíbené jsou u nich i hudebně pohybové hry, které také často do činností během dne zařazují.

7 PROGRAM RYTMICKÝCH DOPROVODŮ K ŘÍKADLŮM A PÍSNÍM PRO MATEŘSKOU ŠKOLU

Program vhodných rytmických doprovodů byl vytvořen s ohledem na věkově smíšenou skupinu dětí ve třídě, ve které byl ověřován. Říkadla a písně se vztahují k jednotlivým měsícům ve školním roce počínaje zářím (září -únor), tématicky zejména k ročním obdobím a významným svátkům. Jednotlivé rytmické doprovody na sebe navazují s postupně se zvyšující náročností, aby byl umožněn rozvoj rytmického citění s ohledem k věku dětí a jejich schopnostem.

ZÁŘÍ

Říkadlo: **Foukej, foukej, větříčku**

Píseň: **Travička zelená**

V září nastupuje „babí léto“, dochází k dozrávání a sklizni ovoce ze stromů, venku je ještě poměrně teplo. Je to také začátek nového školního roku, kdy se v mateřské škole znovu děti schází po letních prázdninách. Ve věkově smíšených třídách ale přicházejí i děti nové, pro které je zpočátku prostředí mateřské školy cizí a s činnostmi, prostředím a s kolektivem ostatních dětí se musí nejprve seznámit.

Motivací k říkadlu „Foukej, foukej, větříčku“ a k písni „Travička zelená“ může být např. procházka do ovocného sadu nebo na zahradu, kdy si jdeme s košíkem natrhat hrušky a přitom se procházíme v zelené trávě.

Práce s říkadlem **Foukej, foukej, větříčku**

1. Pohybová pantomima spolu s deklamací říkadla

Foukej, foukej, větříčku, (představujeme strom - stoj rozkročný, paže vzpažené, pohybujeme rytmicky pažemi ze strany na stranu - metrum)

shod' mi jednu hruštičku. (obkresluje rukama tvar hrušky)

Shod' mi jednu nebo dvě, (natáhneme jednu dlaň, poté druhou)

budou sladké obě dvě. (hladíme si břicho)

2. Rytmická deklamace říkadla - tleskání.

3. Metrum - pleskání o stehna.

4. Dupání na první dobu - nejprve jednou nohou, pokud děti zvládnou, můžou nohy střídat (levá-pravá).

Obr. 11: Notový záznam říkadla Foukej, foukej, větříčku

2. tleskání
Fou - kej, fou - kej, vě - tří - čku, shod' mi jed - nu hruš - tič - ku.

3. pleskání

4. dupání

Shod' mi jed - nu ne - bo dvě, bu - dou slad - ké o - bě dvě.

Práce s písní Travička zelená

1. Za zpěvu písně chůze v 2/4 taktu spolu s tleskáním metra.
2. Pleskání o stehna první doby v taktu.
3. Hra na dětské hudební nástroje - střídáme hru na dřívka s hrou na tamburínu.
Děti rozdělíme na dvě skupiny - mladší děti hrají metrum na dřívka, starší hrají pouze první dobu na tamburínu (viz. Obr. 12).

Obr. 12: Notový záznam písně Travička zelená

zpěv
Tra -vič -ka ze -le -ná, to je mo -je po -tě -še -ní, tra -vič -ka ze -le -ná,

1. tleskání

2. pleskání

3. instrumentální hra
Dřívka (tleskání)

to je mo - je pe - ři - na. Když si smys -lím, na ní sed -nu, když si smys -lím,

Tamburína (pleskání)

na ní leh - nu. Tra -vič -ka ze -le -ná, to je mo - je pe - ři - na.

Dřívka (tleskání)

ŘÍJEN

Říkadlo: **Skáče žába po blátě**

Píseň: **Rybička, maličká**

Říjen je měsícem výlovu rybníků. Motivací k říkadlu a písni mohou být zážitky dětí z návštěvy výlovu rybníka, kde byly s mateřskou školou nebo s rodiči a my si můžeme okolí rybníka ve třídě připomenout. Postačí nám modrá látka uprostřed třídy, která představuje rybník a děti jsou žabičky, které skáčou okolo. Než začneme se samotným říkadlem, můžeme si ještě připomenout, jaká zvířata žijí v rybníce a u rybníka a tato slova vytleskat na slabiky.

Práce s říkadlem Skáče žába po blátě

1. Pohybové vyjádření - učitelka deklamuje melodii říkadla a děti skáčou jako žabičky (vždy na první dobu v taktu). Můžeme naznačit skoky také jen rukama před sebou.
2. Rytmická deklamace říkadla - tleskání.
3. Rytmická deklamace formou štafety - rozdělíme děti na 4 skupiny, přičemž každá z nich vytleskává rytmus spolu s přednesem říkadla po dvou taktech. Můžeme zkusit hru na různé části těla, např. 1. skupina tleskání, 2. skupina pleskání o stehna, 3. skupina pleskání prsty na hřbet ruky, 4. skupina pleskání o zem. Můžeme nechat také na dětech, jaké zvuky vymyslí. Pokud děti zvládnou hru na tělo, můžeme hru zpestřit dětskými hudebními nástroji (viz. Obr. 13). Zkusíme zahrát i rytmus říkadla beze slov.

Obr. 13: Notový zápis říkadla Skáče žába po blátě

The image displays musical notation for the rhyme "Skáče žába po blátě" in 2/4 time. It is divided into four rhythmic groups, each with a specific sound effect and a corresponding musical staff. The lyrics are written below the notes.

2.rytmická deklamace

Ská - če žá - ba po blá - tě, kou - pí - me jí na ga - tě.

3.rytm. deklamace (štafeta)

1.skupina (tleskání, dřívka)

2.skupina (pleskání, chrastidla)

Na ja - ké, na - ja - ké? Na ze - le - né, stra - ka - té.

3.skupina (tleskání, tamburína)

4.skupina (pleskání, bubínek)

Práce s písní Rybička maličká

1. Zpěv písně s pantomimickým vyjádřením - v 1. sloce uděláme z dlaní rybičku a vlněním naznačujeme, jak rybička plave, ve druhé sloce třeme dlaně o sebe (prosíme).
2. Pleskání o stehna na první dobu v taktu (rybička skáče ve vodě).
2. Ostinátní figura „ry-bič-ka“ - nejprve tleskáme, poté hrajeme na dřívka.
3. Instrumentální hra - střídání dvou nástrojů. Pro snadnější nácvik si můžeme pomoci slovy „rybička“ a „lín“.

Obr. 14: Notový záznam písně Rybička maličká

1. zpěv

1. Ry - bič - ka ma - lič - ká, po Du - na - ji pla - ve,
2. Pust' mě zas, šo - haj - ku, do té čis - té vo - dy,

2. pleskání

3. ost. figura (dřívka)

4. instr. hra

ry - bič - ka ry - bič - ka ry - bič - ka ry - bič - ka

ry - bič - ka ry - bič - ka lín lín

(dřívka) (triangl)

5

chy - til ji šo - ha - jek u sa - mé - ho kra - je.
jsem ješ - tě ma - lič - ká, do - přež mi svo - bo - dy.

ry - bič - ka ry - bič - ka ry - bič - ka ry - bič - ka

ry - bič - ka ry - bič - ka lín lín

(dřívka) (triangl)

LISTOPAD

V listopadu se příroda připravuje na zimu. Kraluje „malíř podzim“ - padá listí ze stromů, počasí je sychravé, fouká vítr, často prší. Zvířata v lese si dělají zásoby na zimu, některá se ukládají k zimnímu spánku. Sbíráme s dětmi pro zvířátka do lesa kaštany a žaludy.

Říkadlo: **Liška, šiška, pampeliška**

Písně: **Sedí liška pod dubem**

Prší, prší

Motivací k říkadlu „Liška, šiška, pampeliška“ může být naše procházka do lesa, kdy jsme nesli zvířátkům kaštiny a žaludy. Kdo všechno v lese bydlí? Vytleskáváme zvířátka na slabiky. Můžeme si udělat ve třídě les z donesených přírodnin (větvíčky, šišky, mech a pod.) a zahrát si na zvířátka. V lese zabloudila myška, kdo jí pomůže dostat se z lesa ven?

Práce s říkadlem Liška, šiška, pampeliška

1. Rytmická deklamace v kroužku s ukazováním (rozpočítadlo). Na koho vyjde poslední slabika, ten vyvede myšku (dítě sedící uprostřed kruhu) ven a sedne si sám doprostřed kruhu (je myška).
2. Ostinátní figura „myš-ka“ (metrum) hrou na tělo - pleskání o stehna. Můžeme děti rozdělit na skupinky, které se postupně přidávají po taktech (kánón).
3. Instrumentální hra rytmu se střídáním nástrojů po dvou taktech. Zvonkohru dáme starším dětem.

Obr. 15: Notový záznam říkadla Liška, šiška, pampeliška

The image displays musical notation for the rhyme "Liška, šiška, pampeliška" in 2/4 time. It is organized into two main sections. The first section consists of three staves: the top staff is labeled "1.rytmická deklamace (rozpočítadlo)" and contains the lyrics "Liš - ka, šiš - ka, pam - pe - liš - ka, za - blou - di - la"; the middle staff is labeled "2.ost. figura (metrum)" and contains the lyrics "myš - ka myš - ka myš - ka"; the bottom staff is labeled "3.instrumentální hra" and contains the lyrics "dřívka" and "tamburína". The second section consists of three staves: the top staff contains the lyrics "vle - se myš - ka. Ten, ten, ten, vy - ve - de ji ven."; the middle staff contains the lyrics "myš - ka myš - ka myš - ka myš - ka myš - ka"; the bottom staff contains the lyrics "zvonkohra" and "bubínek".

Práce s písní Sedí liška pod dubem

1. Zpěv písně s pantomimickým vyjádřením

Sedí liška pod dubem, (sed na patách, rukama střídavě levá, pravá pleskat o zem metrum)

má píšťalku a buben.

Na píšťalku píská (předvádět hru na flétnu)

a na buben tříská. (pěstmi tlouci o zem rytmus)

2. Tleskání rytmu, poté hra rytmu na dřívka.

3. Metrum - pleskání o stehna („liš-ka“).

4. Instrumentální hra (viz. Obr. 16).

Obr. 16: Notový záznam písně Sedí liška pod dubem

2. dřívka
Se - dí liš - ka pod du - bem, má piš - ťal - ku
3. pleskání
liš - ka liš - ka liš - ka
4. instr. hra
Drhlo Tamburína Drhlo

a bu - ben. Na piš - ťal - ku pís - ká a na bu - ben tříš - ká.
liš - ka liš - ka liš - ka liš - ka liš - ka
Tamburína Zvonkohra Bubínek

Práce s písní Prší, prší

1. Zpěv s tleskáním rytmu (zvuk deště), dynamika - prší silně, slabě. Můžeme vymýšlet dále hrou na tělo, jak napodobit zvuk deště (např. pleskání na hřbet ruky) nebo kde všude na naše tělo dopadá déšť (pleskání na různé části těla). Dále si vyrobíme „nástroje“, které mohou napodobovat zvuk deště - naplníme krabičky nebo obaly od Kinder vajíček různým obsahem - cukrem, rýží, čočkou, pískem, korálky, vaječnými nudlemi, vodou a pod. a zkusíme doprovázet těmito nástroji rytmus písně.

Hrajeme bez zpěvu a posloucháme, jak nástroje zní (vyjadřujeme tichý deštík a krupobití).

2. Metrum - pleskání o zem (padají velké kapky), můžeme hrát i s vyrobenými nástroji.
3. Hra na začátku verše (přestává pršet).
4. Instrumentální hra - dřívka hrají rytmus, triangel (někdo ze starších dětí) jen na začátku verše.

Obr. 17: Notový záznam písně Prší, prší

1. zpěv, hra
rytmu

1. Pr - ší, pr - ší, jen se le - je, kam ko - níč - ky po - je - de - me?
2. Ku - kač - ka už za - ku - ka - la, má pa - nen - ka za - pla - ka - la,

2. metrum

3, 4. triangel

po - je - de - me na lu - ka, až ku - kač - ka za - ku - ká.
ku - kač - ko už ne - ku - kej, má pa - nen - ko ne - pla - kej.

PROSINEC

V prosinci přebírá svou vládu „paní zima“ a halí přírodu pod sněhovou příkryvkou. Je to také měsíc plný svátků - chodí a dává dárky Mikuláš s čertem a andělem, začíná advent, který vrcholí jedním z největších svátků - Vánocemi.

Motivací k říkadlu „Ententýky, dva špalíky“ může být hra „Na čerty v pekle“. Motivace k říkadlu „Mikuláš, ztratil plášť“ může být samotný očekávaný příchod Mikuláše do mateřské školy.

Říkadla: **Ententýky, dva špalíky**

Mikuláš, ztratil plášť

Písně: **Na Vánoce, dlouhý noce**

Štědrej večer nastal

Práce s říkadlem Ententýky, dva špalíky

1. Deklamace říkadla s chůzí a tleskáním (čerti chodí kolem kotle).
2. Metrum - dupání (čerti dupou kopytem).
3. Tlučení pěstmi do země na první dobu (čerti se zlobí).
4. Skok na začátku verše (čerti skáčou).
5. Instrumentální hra - zvukomalba (viz. Obr. 18).

Obr. 18: Notový záznam říkadla Ententýky, dva špalíky

The musical notation for 'Ententýky, dva špalíky' is presented in two systems. The first system includes a vocal line and two instrumental lines. The vocal line is in 2/4 time and contains the lyrics: 'En-ten - tý - ky, dva špa - lí - ky, čert vy - le - těl ze - lek - tri ky. Bez klo-bou-ku, bos, na-tlou-kl si nos. Bou-le by-la ve-li-ká, ja-ko ce-lá Af-ri-ka.' The instrumental lines are for '5. inst. hra' (5th instrument play), specifically 'Chřestidla' (rattle) and 'Bubínek' (bongos). The second system continues the vocal line with the same lyrics and includes a 'Tamburína' (tambourine) line.

Práce s říkadlem Mikuláš, ztratil plášť

1. Rytmická deklamace s tleskáním.
2. Metrum - ve dvojicích tleskání s rytmicou deklamací říkadla.
3. Ostinátní figura „mi-ku-láš“ - tleskání, později hra na dřívka.
4. Ostinátní figura „čert“ - pleskání o zem, později hra na tamburínu.

Obr. 19: Notový záznam říkadla Mikuláš, ztratil plášť

The musical notation for 'Mikuláš, ztratil plášť' is presented in four systems. The first system is for 'tleskání (metrum)' (clapping (metrum)) and contains the lyrics: 'Mi-ku-láš, ztra-til plášť, Mi-lu-lá-ška suk - ni. Hle-da-li, ne-naš-li, by-li o-basmut - ní.' The second system is for 'ost.figura' (ostinato figure) and contains the lyrics: 'mi - ku - láš mi - ku - láš mi - ku-láš mi-ku-láš mi - ku - láš mi - ku - láš mi-ku-láš mi-ku-láš'. The third system is for 'ost.figura' and contains the lyrics: 'čert (tamburína) čert čert čert čert čert čert čert'. The fourth system is for 'ost.figura' and contains the lyrics: 'čert (tamburína) čert čert čert čert čert čert čert'.

Motivací ke koledám „Na Vánoce, dlouhý noce“ a „Štědrej večer nastal“ je samotná atmosféra Vánoc, čas adventu, vánoční zvyky a tradice, povídání s dětmi o tom, proč se zpívají koledy, můžeme si na koledníky také zahrát.

Práce s písní Na Vánoce, dlouhý noce

1. Zpěv s tleskáním rytmu, hra rytmu na dřívka.
2. Pleskání o stehna na první dobu.
3. Hra dudácké kvinty na zvonkohru na první dobu (starší děti).
4. Instrumentální hra - dřívka, zvonkohra, tamburína - zvonkohru a tamburínu mají starší děti (viz. Obr. 20).

Obr. 20: Notový záznam písně Na Vánoce, dlouhý noce

dřívka

1. Na Vá - no - ce, dlou - hý no - ce, jsou tam vel ký chu - me - li - ce. Hej, hej, ko - le da.
2. Pa - cho - lek vsto - do - le mlá - tí, až se ce - lý zi - mou klá tí. Hej, hej, ko - le da.

sopr.
zv.

tamburína

Práce s písní Štědrej večer nastal

1. Zpěv koledy s pleskáním o stehna na první dobu v taktu.
2. Hra první doby v taktu na činelky a triangel.
3. Hra dudácké kvinty na sopránovou zvonkohru (starší děti).

Obr. 21: Notový záznam koledy Štědrej večer nastal

zpěv

1. Ště - drej ve - čer na - stal. Ště - drej ve - čer na - stal,
 2. Pa - ní má - mo vstaň - te. Pa - ní má - mo vstaň - te,
 3. Pa - ní má - ma vsta - la. Pa - ní má - ma vsta - la,

pleskáni
 prst.činelky
 triagl

sopr.zv.

ko - le - du při - chy - stal, ko - le - du při - chys - tal.
 ko - le - du nám dej - te, ko - le - du nám dej - te.
 ko - le - du nám da - la, ko - le - du nám da - la.

LEDEN

V měsíci lednu v přírodě vše spí pod sněhovou přikrývkou. Je to měsíc zimních sportů a radovánek.

Motivací k říkadlu „Chumelí se, chumelí“ a písni „Sněží, sněží“ je zimní počasí. Zazpíváme si o tom, jak venku padá sníh a pokud venku zrovna nepadá, tak bude padat aspoň u nás ve třídě. Sníh si snadno uděláme z vaty, sněhové vločky můžeme také vystříhnout z papíru.

Říkadlo: **Chumelí se, chumelí**

Píseň: **Sněží, sněží**

Práce s říkadlem Chumelí se, chumelí

1. Pleskání metra - „jedeme na saních“ (sed, natažené nohy, pleskáme rukama vedle sebe o zem, jako když se odrážíme, aby nám sáně jely). Střídáme tempo - jedeme pomalu, rychle a pod.
2. Rytmická deklamace s tleskáním.
3. Rytmická deklamace s postupným přidáváním po verších. Nejprve zkusíme hrou

na tělo, poté rozdělíme nástroje do čtyř skupin. Dále zkusíme ještě zahrát rytmus na nástroje bez mluvené rytmické deklamace.

Obr. 22: Notový záznam říkadla Chumelí se, chumelí

Rytmická deklamace

Chu - me - lí se chu - me - lí, pa - dá sní - žek bí - lý.

1.skupina

2.skupina

3.skupina

4.skupina

Po - je - de - me na sa - ních, má - me dlou - hou chví - li.

chřestidla

bubínek

Práce s písní Sněží, sněží

1. Zpěv s pantomimickým pohybem

Sněží, sněží, (naznačujeme prsty, jak padá sníh)

mráz kolem běží. (běžíme na místě)

Zima je kočičce, (klek, opřít o ruce)

hřbet se jí ježí. (vyhrbit záda - „kočičí hřbet“)

Fouká, fouká, (ruce vzpažit, kývat s nimi ze strany na stranu)

bílá je louka. (roztáhnout ruce, naznačit louku)

Zima je pejskovi, (klek na čtyři, podepřít o ruce)

ke kamnům kouká (ruku nad oči, koukáme do dále).

2. Vyjádření třídobého metra - klépání prsty o zem (padá sníh)
3. Instrumentální hra - zvonkohra + prstové činelky (starší děti) hrají přízvuknou dobu, dřívka metrum. Nejprve zahrajeme na jednotlivé nástroje zvlášť, poté zkusíme hrát dohromady.

Obr. 21: Notový záznam písně Sněží, sněží

zpěv

1. Sně - ží, sně - ží, mráz ko - lem bě - ží.
2. Fou - ká, fou - ká, bí - lá je lou - ka.

třídobé metrum

instr. hra

zvonkohra
prst. činelky

Zi - ma je ko - čič - ce, hřbet se ji je - ží.
Zi - ma je pejs - ko - vi, ke ka - mnům kou - ká.

dřívka

ÚNOR

V únoru přetrvává zimní počasí, je to období masopustu a karnevalů. Motivací k říkadlu „Tancovali dva malí“ a k písni „Já jsem muzikant“ může být právě masopust, kdy si zahrajeme na muzikanty. Povíme si, jaké můžou mít muzikanti hudební nástroje, poslechneme si jak zní (z CD nebo zvuky nástrojů na elektronických klávesách) a předvedeme, jak se na ně hraje. Zahrajeme si na kapelu.

Říkadlo: **Tancovali dva malí**

Píseň: **Já jsem muzikant**

Práce s říkadlem Tancovali dva malí

1. Rytmická deklamace.

Tancovali dva malí, (chůze dokola ve dvojicích)

měli nohy šmatlavý. (tleskání)

Jeden málo, druhý víc, (zadupat slabě a silně)

koukaly jim z nohavic. (pleskání o stehna)

2. Střídání dvou nástrojů (dřívka x tamburína). Nejprve nacvičíme hrou na tělo (1. skupina dupání, 2. skupina tleskání).

3. Hra metra. Nejprve celá skupina dohromady hrou na tělo. Poté můžeme dát starším dětem bubínek, kdy budou hrát metrum, ostatní děti deklamují říkadlo s hrou na dřívka a tamburínu.

Obr. 22: Notový záznam říkadla Tancovali dva malí

The image shows musical notation for the rhyme 'Tancovali dva malí' in 2/4 time. It consists of two systems of staves. The first system has three staves: 'rytmická deklamace' (rhythmic declamation) with a treble clef and a key signature of one sharp (F#), 'střídání dvou nástrojů' (alternation of two instruments) with a treble clef and a key signature of one sharp, and 'metrum' (metre) with a treble clef and a key signature of one sharp. The lyrics are: 'Tan - co - va - li dva ma - lí, mě - li no - hy šmat - la - vý.' The second system also has three staves: 'rytmická deklamace' with a treble clef and a key signature of one sharp, 'střídání dvou nástrojů' with a treble clef and a key signature of one sharp, and 'metrum' with a treble clef and a key signature of one sharp. The lyrics are: 'Je - den má - lo, dru - hý víc, čou - ha - ly jim zno - ha - vic.' The notation includes notes, rests, and bar lines, with some notes marked with 'x' for clapping or 'o' for stomping.

Práce s písní Já jsem muzikant

1. Rytmická chůze v 2/4 taktu v kruhu spolu s hrou metra na dřívka (muzikanti jdou v průvodu). V poslední části písně pantomimické předvedení hry na hudební nástroje, o kterých se v písni zpívá (housle, basa, trumpet, bubínek).

2. V sedě hra na tělo - střídání tleskání a pleskání (1. doba v taktu tlesk, 2. doba plesk).

3. Instrumentální hra - bubínek na 1. dobu, tamburína na 2. dobu v taktu (starší děti).

V poslední části písně, kde se zpívá o tom, jak hudební nástroje hrají, všichni děti hrají metrum na libovolné dětské nástroje, které si samy vyberou.

Obr. 23: Notový záznam písně Já jsem muzikant

The musical score is written in 2/4 time with a key signature of one flat (B-flat). It consists of four staves:

- zpěv (Vocal):** The melody line with lyrics. The first system covers the first two lines of lyrics, and the second system covers the next two lines. The third system contains a repeat sign with two endings.
- tleskání/pleskání dřívka (Clapping/Clapping stick):** A rhythmic accompaniment consisting of eighth notes.
- bubínek (Snare drum):** A rhythmic accompaniment consisting of quarter notes.
- tamburína (Tambourine):** A rhythmic accompaniment consisting of quarter notes.

Lyrics:

Já jsem mu zi-kant a při-chá-zím kvámzčes-ké ze-mě, my jsme mu zi-kan ti
 při-chá-zí-me kvám. Já u-mím hrá-ti, my u-mí-me ta-ky. A to na hou-slič-ky,
 jak se na ně hra-je? Fi - dli, fi-dli, sta-ré vid-li, fi-dli, fi-dli, hous-lič-ky, hous-lič-ky.

2.sloka: A to na basu. Jak se na ní hraje?

A ta basa u primasa za kamnama stála,
 když primaska zatopila, basa sama hrála.

3. sloka: A to na trumpetu. Jak se na ní hraje?

Já rád játra, on rád játra, ty rád játra, trumpeta,
 já rád játra, on rád játra, ty rád játra, trumpeta.

4.sloka: A to na bubínek. Jak se na něj hraje?

Bumtarata, bumtarata, bumtarata, bubínek,
bumtarata, bumtarata, bumtarata, bubínek.

8 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

8. 1 Hodnocení programu

Říkadlo Foukej, foukej, větříčku

Říkadlo jsem dětem představila rytmickou deklamací na jednoduché melodii v rozsahu tercie spolu s pantomimickým vyjádřením obsahu. Děti můj pohyb napodobovaly. Některé starší děti říkadlo již znaly a tak zároveň deklamovaly se mnou. Po pantomimickém vyjádření obsahu následovala rytmická deklamace s tleskáním, kterou všechny děti zvládly bez problémů. Vyjádření metra pleskáním o stehna pro děti také nebylo obtížné a v tuto chvíli již deklamovala říkadlo většina dětí. Dupání na první dobu bylo obtížnější pro nejmladší děti, dětem jsem zdůraznila první dobu ještě plesknutím o stehno na nohu, která zároveň dupala. Nakonec děti dupání zvládly a došlo tak k rozvíjení smyslu pro pravidelnou pulzaci. Rytmické doprovody byly svou náročností přiměřené.

Píseň Travička zelená

U této písně jsem začala nejprve chůzí v 2/4 rytmu spolu s tleskáním metra. Doprovod písně byl nahrán v rytmu pochodu, což vyloženě děti vedlo k pochodování do rytmu. Poté následovalo pleskání první doby v taktu v sedě o stehna. Děti opět napodobovaly učitelku. Nakonec bylo využito těchto dvou doprovodů ve spojení s hrou na rytmické nástroje - mladší děti hrály na dřívka metrum, nejstarší děti hrály ve střední části písně na tamburínu první dobu v taktu. Dětem nástrojový doprovod (díky procvičení těchto dvou forem doprovodů hrou na tělo) nečinil potíže, hru přesně rytmicky ovládly. Navíc na rytmické nástroje hrály s radostí.

Poprvé se do činností nezapojily tři nejmladší děti, seděly opodál a činnosti sledovaly. Říkadlo „Foukej, foukej, větříčku“ a píseň „Travička zelená“ jsem s dětmi v týdnu ještě několikrát zopakovala. Později se zapojily již všechny děti.

Říkadlo Skáče žába po blátě

Říkadlo jsem dětem přiblížila rytmickou deklamací, kdy děti napodobovaly pohyby žabek (skoky). První dobu jsem dětem ještě zdůraznila úderem na tamburínu. Následná rytmická deklamace s tleskáním dětem nečinila potíže, a tak jsem rozdělila děti do čtyř skupin, přičemž každá skupina vyjádřila rytmickou deklamací štafetou po dvou taktech různými způsoby hry na tělo. Poprvé jsem jim způsob hry na tělo určila, podruhé vymýšlely různé zvuky na tělo dětí. Tato činnost je natolik zaujala, že ji vyžadovaly několikrát zopakovat. Nástrojový doprovod jsem z tohoto důvodu nechala až na druhý den. Děti jsem rozdělila opět do čtyř skupin, zopakovala jsem s nimi rytmickou štafetu nejprve hrou na tělo s nejoblíbenějšími vymyšlenými zvuky z předešlého dne a poté teprve následovala hra na rytmické nástroje. Vzhledem k tomu, že štafeta byla den předtím dostatečně procvičena hrou na tělo, ve variantě s rytmickými nástroji byla dětmi zvládnuta napoprvé.

Píseň Rybička, malička

V písni Rybička malička jsem s dětmi nejprve pleskáním o stehna procvičila hru na první dobu. S motivací rybičky, která vyskakuje nad hladinu, děti hru bez problémů zvládly. V této písni šlo však především o nácvik ostinátní figury. Ostinátní figuru jsem za pomoci slovního doprovodu „ry-bič-ka“ s dětmi procvičila nejprve tleskáním bez hudebního podkladu písně. Poté jsem zkoušela s dětmi tleskat ostinátní figuru za doprovodu melodického podkladu písně. Když děti zvládly tleskání, přidala jsem hru ostinátní figury na dřívka. Nakonec jsem použila oba procvičené doprovody (hru na první dobu a ostinátní figuru) do hry s rytmickými nástroji. Děti hrály spolu se mnou ostinátní figuru na dřívka a jeden nejstarší chlapec hrál ve střídání s dřívky po dvou taktech na triangel první dobu v taktu. Zvolený doprovod i střídání nástrojů po dvou taktech nebylo pro děti náročné a vše dobře zvládly. Píseň jsem s dětmi v týdnu ještě několikrát zopakovala, přičemž triangel mělo pokaždé jiné dítě.

Říkadlo Liška, šiška, pampeliška

U říkadla „Liška, šiška, pampeliška“ děti nejvíce bavila už samotná deklamace říkadla, kterou jsem s dětmi pojala jako rozpočítadlo ve hře „Na myšku, která zabloudila v lese“. Hru chtěly děti hrát opakovaně, a tak jsem doprostřed kruhu posílala později i více dětí (myšek), aby se všechny vystřídaly. Při této hře šlo o rytmickou deklamací říkadla s ukazováním. Dalším úkolem byla hra ostinátní figury, tentokrát

v podobě metra („myš-ka“), kterou jsem s dětmi procvičovala pleskáním o stehna. Zkusila jsem děti rozdělit na čtyři skupiny a ostinátní figuru děti pleskaly jako kánon s postupným přidáváním každé skupiny vždy po dvou taktech. Každé skupině jsem důrazně ukázala, kdy mají nastoupit a děti tak jednotlivé nástupy zvládly. Následná instrumentální hra děti bavila, měly možnost se vystřídat ve hře na různé nástroje. Nástroje jsem rozložila na zem do řady tak, jak následovaly za sebou ve hře (aby se děti lépe orientovaly v tom, která skupina bude pokračovat). Nejprve si děti vyzkoušely hru na jednotlivé nástroje bez podkladu písně. Dětem jsem opět důrazně ukazovala nástupy. Mladší děti (tříleté a čtyřleté) hrály na dřívka a tamburíny, starší děti (pětileté) se střídaly u zvonkohry a bubínku.

Píseň Sedí liška pod dubem

U této písně nebyl pro děti problém vytleskat a zahrát rytmus na dřívka, ani pleskat metrum o stehna, to již měly zažité z jiných písní a říkadel. V instrumentální hře, kde děti uplatnily hru rytmu a metra, byly obtížnější spíše nástupy jednotlivých nástrojů. Více nástrojů jsem zařadila záměrně z důvodu navýšení náročnosti a hlavně pro rozvíjení pozornosti a pohotovosti dětí. Instrumentální hru jsem s dětmi nacvičila nejprve bez melodického podkladu písně pro ujasnění si posloupnosti jednotlivých nástrojů. Opět, stejně jako u říkadla „Liška, šiška, pampeliška“, jsem pro lepší orientaci položila nástroje na zem vedle sebe, tak jak v písni následovaly za sebou. Z důvodu malého počtu vybraných nástrojů ve třídě jsem děti rozdělila na „muzikanty“ a „diváky“. V části písně „na píšťalku píská“ místo „předepsané“ zvonkohry hrály nejstarší děti, které navštěvují kroužek flétny v mateřské škole, doprovod na zobcovou flétnu (tón c^2 v rytmu metra). Když „muzikanti“ píseň zahrály, skupiny se vystřídaly (kromě dětí na flétnu). Výhodou tohoto rozdělení byl menší počet dětí, které hrály na nástroje. Mohly se tak lépe soustředit. Podklad písně jsem zpomalila, aby děti stihly sledovat jednotlivé nástupy. Hra se střídáním různých nástrojů byla velice efektivní, dětem se líbila a v takovémto způsobu provedení ji zvládly.

Píseň Prší, prší

Činnosti v této písni děti velice upoutaly a byly pro ně zábavné. Děti si hrály na déšť. Nejprve napodobovaly zvuk deště tleskáním s různou dynamikou (pršelo, přestávalo pršet, přidávalo, byl pořádný déšť, pršelo méně a zase přestávalo pršet a pod.) Poté jsem dětem dala prostor pro vlastní experimentování, kdy zkoušely na svém těle, kde všude

na ně může dopadat déšť. Vymyslely břicho, nohy, ramena, hlavu, čelo, a také záda (sedly si za sebou do řady a vyťukávaly prsty rytmus písně na záda kamarádovi před sebou). Následovalo pleskání metra o zem (velké kapky). Dále si děti vyrobily vlastní „dešťové“ hudební nástroje. Na stolečky jsem jim dala k dispozici čočku, hrách, rýži, písek, cukr krystal, vaječné nudle a prázdné obaly od Kinder vajíček. Každý si sám vybral, čím obal naplní. Poté děti zkoumaly zvuky jednotlivých vyrobených nástrojů. S vyrobenými nástroji hrály rytmus písně současně s hudebním podkladem, nejprve se zpěvem a následně bez zpěvu (děti poslouchaly, jak zní nástroje dohromady). Děti byly z vlastních nástrojů nadšené, hrály s radostí a chutí. Hru na začátku verše jsem z důvodu času (činnost byla už příliš dlouhá a píseň se už po několikáté opakovala) odložila na druhý den. Zopakovala jsem nejprve s dětmi hru rytmu písně na vlastní vyrobené nástroje a následovala hra na začátku verše pleskáním o zem, což bylo pro některé děti napoprvé náročné (měly tendenci pleskat na začátku každého taktu). Hru jsem dětem přiblížila ke kapkám po dešti, které padají ze střechy. K vyplnění pauzy nám pomohlo zvednout ruce vzhůru. V instrumentální hře pak úspěšně hrály všechny menší děti na dřívka rytmus písně. Kdo chtěl, mohl i na svůj vyrobený nástroj. Starší děti hrály na triagl vždy jen na začátku verše. Důrazně jsem jim udávala začátky nástupů. Starší děti hru na triagl zvládly.

Říkadlo Ententýky, dva špalíky

Při tomto říkadle si děti hrály na čerty, což je velice bavilo. V úvodu vytvořily uprostřed herny velký kotel (hromada z hraček), pod kterým „zatopily“ (červený a žlutý krepový papír představoval oheň). Deklamaci říkadla s chůzí a tleskáním, dupání metra a tlučení pěstí o zem na první dobu zvládly všechny děti bez problémů. Záměrně jsem zařadila k procvičení opět vyjádření doby na začátku verše. Tentokrát místo pleskání měly děti na začátku verše poskočit. Poskoky jim kupodivu nečinily obtíže tak jako pleskání na začátku verše v písni „Travička zelená“. Děti napodobovaly učitelku a správně poskočily vždy jen na začátku verše. Hra na čerty vyvrcholila instrumentální zvukomalbou, kdy se střídala hra rytmu s vyjádřením metra. Děti jsem rozdělila na tři skupiny dle nástrojů - chřestidla, bubínek, tamburíny, přičemž bubínek (hra metra) měly nejstarší děti. Děti hru bez problémů zvládly, z činností měly radost.

Říkadlo Mikuláš, ztratil plášť

Většina dětí říkadlo znala, rytmická deklamace nečinila nikomu z dětí potíže. Zajímavé bylo vyjádření metra ve dvojicích tleskáním rukama o sebe, které jsem s dětmi ještě nikdy předtím nedělala. Děti překvapivě zvládly tleskání ve dvojicích hned napoprvé. U tohoto říkadla došlo také k procvičení dvou ostinátních figur, první byla vyjádření rytmu prvního taktu („mi-ku-láš“). Nejprve jsem ostinátní figuru nacvičila s dětmi tleskáním bez deklamace říkadla. Poté jsem sama deklamovala říkadlo a děti tleskaly ostinátní figuru. Pro lepší udržení rytmu děti tleskaly čtyři takty předeheru ostinátní figuru samy, já jsem začala s deklamací od 5. taktu. Když to takto zvládly, rozdělila jsem děti na dvě skupiny, jedna deklamovala říkadlo a druhá tleskala ostinátní figuru, přičemž já jsem tleskala s nimi. Zkusila jsem s dětmi také druhou ostinátní figuru („čert“), tentokrát s pleskáním o zem na první dobu v taktu. Dále jsem postupovala stejně jako u hry první ostinátní figury. K nástrojové hře jsem přešla až následující den. Děti zvládly zahrát ostinátní figury každou zvlášť za doprovodu rytmické deklamace říkadla. Zkusila jsem spojení obou ostinátních figur dohromady, ale to bylo pro děti ještě příliš složité. Při tvorbě programu jsem tuto skutečnost předpokládala, a tak tato varianta v nabídce doprovodů zařazena není.

Píseň Na Vánoce, dlouhý noce

U této písně došlo nejprve k zopakování jednoduchých forem doprovodu a to hry rytmu písně a hry první doby v taktu prostřednictvím hry na tělo, což děti již snadno dokázaly. Novou formou doprovodu však byla pro děti dudácká kvinta na sopránovou zvonkohru. Zvonkohru jsem dětem nejprve představila, ukázala jsem správné držení paliček a techniku hry úderem na kameny. Pro lepší směřování paliček na správné kameny jsem okolní nepotřebné kameny ze zvonkohry odebrala. Techniku hry na zvonkohru si vyzkoušely všechny děti. Poté jsem ji dala jednomu ze starších dětí, který se pokusil hrát doprovod pouze na první dobu v taktu. Ostatní děti hrály rytmus na dřívka a pokusila jsem se tak s dětmi o souhru. Poslední dva takty dohrál opět jeden ze starších dětí na tamburínu. Souhru děti zvládly a navíc se seznámily s novým nástrojem - zvonkohrou a technikou hry na tento nástroj. Vzhledem ke krátkému rozsahu písně se mi podařilo píseň několikrát zopakovat a děti tak měly možnost se u nástrojů vystřídat. Této příležitosti využily.

Píseň Štědrej večer nastal

V této písni jsem s dětmi procvičila doprovody, které hrály již u písni předchozí (hra na první dobu v taktu, dudácká kvinta). U dudácké kvinty šlo tentokrát o hru na začátku verše, která je obtížnější. Starší děti s mou pomocí (ukazováním nástupu) hru rytmicky zvládly. Ostatní děti hrály na první dobu v taktu na činelky a triangel. S hrou na činelky a triangel jsem mladší děti opět nejdříve seznámila. Nejprve jsem jednotlivé doprovody nacvičila s dětmi zvlášť, potom došlo teprve k souhře prstových činelek, triangu a zvonkohry. Vzhledem k menšímu počtu nástrojů se děti na každou sloku písni u jednotlivých nástrojů střídaly (přechody stihly v době mezigry mezi jednotlivými slokami). Děti, které zrovna nehrály na žádný z nástrojů, doprovázely píseň pleskáním o stehna spolu s činelkami a trianglem. Píseň je nahrána v pomalém tempu, a tak děti hru na všechny nástroje dobře zvládly.

Říkadlo Chumelí se, chumelí

Vzhledem k tomu, že děti již metrum přirozeně vyjádří u každého říkadla a písni, zkusila jsem s nimi pleskání metra v různém tempu. Formou motivace jízdy na saních to bylo pro děti velice zábavné (nejprve se pomalu rozjíždíme, jedeme rychle z kopce a pod.) Další formou doprovodu bylo postupné přidávání nástrojů s hraním rytmu říkadla. Nejprve jsem tuto formu s dětmi procvičila tleskáním, kdy jsem děti rozdělila do čtyř skupin a každá skupina se postupně přidávala po dvou taktech. Ač děti tuto formu kánonu již zvládly u říkadla „Liška, šiška, pampeliška“ (u ostinátní figury „myš-ka“), tentokrát některé děti napoprvé nepochopily princip postupného přidávání. Buď se nepřidaly včas, nebo tleskaly jen dva takty, a když se přidala další skupina, tak naopak tleskat přestaly. Zopakovala jsem to s dětmi ještě jednou, přičemž jsem důrazně ukazovala nástupy jednotlivým skupinám. Hru na rytmické nástroje jsem zařadila až ve chvíli, kdy postupné přidávání se po dvou taktech tleskáním zvládly všechny děti.

Píseň Sněží, sněží

V této písni se poprvé objevilo třídobé metrum. Děti ho zvládly přirozeně nápodobou hned napoprvé, kdy ho vyjadřovaly vyťukáváním prstů o zem a následně ve hře na dřívka. Přistoupila jsem tedy hned k instrumentální souhře. Starší děti hrály na zvonkohru již pro ně známou dudáckou kvintu na první dobu v taktu. Ke zvonkohře jsem přidala i několik mladších dětí, které hrály stejný rytmus na činelky. Ostatní děti vyťukávaly na dřívka třídobé metrum. Souhru s těmito nástroji děti rytmicky zvládly.

Tuto píseň si děti velice oblíbily a často si ji později samy zpívaly a současně pantomimicky vyjadřovaly její obsah.

Říkadlo Tancovali dva malí

Rytmická deklamace s pohybem u tohoto říkadla se dětem líbila. Střídání dvou nástrojů v instrumentální hře bylo pro děti náročnější na postřeh. Rozdělila jsem děti na dvě skupiny a nejprve jsem s nimi zkoušela střídání po taktech hrou na tělo (dupání - tleskání). Když zvládly hru na tělo, dala jsem dětem nástroje (jedné skupině dřívka, druhé tamburíny). Starší děti navíc k tomu zvládly již samy doprovod v podobě metra na bubínek.

Píseň Já jsem muzikant

Před touto písní jsem dětem nejprve názorně ukázala na obrázcích jednotlivé nástroje, o kterých se v písni zpívá (housle, basa, trubka, buben) a jejich zvuky⁷⁵ jsem jim zahrála na elektronických klávesách. Potom děti rozeznávaly sluchem, jaký nástroj zazněl. Píseň jsem dětem nejprve přiblížila chůzí v 2/4 taktu s hrou metra na dřívka za doprovodu melodického podkladu písně a zpěvu. U každé sloky v poslední části písně jsem dětem pantomimicky ukazovala hru na nástroj, o kterém se v písni zpívá. Děti tyto pohyby správně napodobovaly. Dále jsem přešla k náročnějšímu způsobu hry metra, a to k pravidelnému střídání tleskání a pleskání (1. doba tlesk, 2. doba plesk). Tento způsob hry byl pro děti nový, a tak jsem doprovod s dětmi nacvičila nejprve v pomalém tempu bez melodického podkladu písně. Děti pravidelné střídání zvládly, jen některé menší děti občas místo tlesk - plesk hrály naopak plesk - tlesk. Důležité ale bylo, že zachovaly pravidelné střídání v rytmu. Byla jsem překvapena, že doprovod takto zvládly napoprvé i mladší děti, předpokládala jsem, že bude pro ně více obtížný. Tato forma děti dokonce natolik zaujala, že ji začaly využívat i k doprovodu dalších lidových písní, které si ve volných chvílích, například před obědem, zpívaly. Instrumentální hru tohoto doprovodu jsem realizovala pouze se staršími dětmi, které pravidelně střídaly hru na bubínek a tamburínu. K vyjádření pomlky u tamburíny na 1. dobu dětem pomohlo roztáhnout ruce od sebe a zároveň se zhoupnout v kolenou. Mladší děti měly možnost vybrat si jakýkoliv rytmický nástroj a doprovázet píseň v poslední části v rytmu metra. Hra na rytmické nástroje děti bavila, hrály s radostí a samotná píseň pro ně byla zajímavá (ještě na vycházce si ji prozpěvovaly).

⁷⁵ Tyto zvuky lze najít v nabídce tónů u většiny elektronických kláves.

Formou těchto doprovodů byl u dětí rozvíjen cit pro pravidelnou pulzaci a zároveň byla také rozvíjena pohotovost a koncentrace.

8. 2 Shrnutí výsledků výzkumného šetření

Na základě realizace programu ve třídě věkově smíšených dětí v mateřské škole a následného vyhodnocení lze odpovědět na stanovené výzkumné otázky:

1. Jsou vytvořené rytmické doprovody pro děti ze třídy splnitelné?

Z předchozího hodnocení programu vyplývá, že program vytvořených rytmických doprovodů je pro třídu dětí, ve které byl ověřován, celkově **splnitelný**.

a) Co z vytvořených rytmických doprovodů zvládnou věkově mladší děti

(tříleté a čtyřleté) a co starší děti (pětileté)?

Mezi dětmi ve třídě byly, co se týče úrovně rytmického cítění, přirozeně patrné odlišnosti. Důvodem byla rozdílná míra individuálních schopností dětí a získaných předešlých zkušeností. Ve třídě je jedna tříletá dívka, která pochází z rodiny, kde všichni členové hrají na nějaký hudební nástroj, a tak byla po hudební stránce daleko rozvinutější než ostatní děti v jejím věku. Dalším ovlivňujícím faktorem byl proměnlivý počet dětí při jednotlivých měsíčních činnostech. Důvodem byla nemocnost dětí, v lednu bylo například v době realizace programu ve třídě jen deset přítomných dětí. Celkově lze shrnout, že **většina tříletých a čtyřletých dětí zvládla všechny uvedené doprovody formou hry na tělo. Nejpřirozenější pro ně byla chůze v 2/4 taktu a hra metra, které vyjadřovaly hrou na tělo nebo na ozvučná dřívka. V instrumentální hře dokázaly postupně zahrát rytmus říkadel a písní, metrum a první dobu v taktu.** Starší pětileté děti již vzhledem ke svému věku a získaným zkušenostem s instrumentální hrou z předchozího školního roku i přes postupně se zvyšující náročnost **všechny doprovody z programu bez větších obtíží zvládly.**

b) Které z nabízených rytmických doprovodů děti baví?

Děti v této třídě mají obecně hudební činnosti rády a vykonávají je s chutí a nadšením. Na pořizovaných záznamech bylo z reakcí dětí patrné, že nejraději mají **hru metra** a to v jakékoli podobě, nejvíce je však zaujalo **pravidelné střídání tleskání a pleskání** (1. doba tlesk, 2. doba plesk). Mají také rády **instrumentální hru**, kde si mohou nástroje samy vybrat. Největším zážitkem pro ně však bylo, když si rytmické

nástroje mohly samy vyrobit (viz. u písně „Prší, prší“) a následně na ně zahrát rytmus písně. Nejstarší děti si oblíbily **hru dudácké kvinty na zvonkohru**.

2. Jak děti reagují na lidové písně?

Z výzkumného šetření bylo zjištěno (pozorováním), že děti reagují na lidové písně pozitivně. Lidové písně jsou pro ně snadno zapamatovatelné a svým rozsahem také snadno zazpívatelné. Mají jednoduchý text, pro děti pochopitelný. Děti si zpívají lidové písně kdykoliv během dne (při hře, na vycházce, před obědem a pod.).

9 METODICKÁ DOPORUČENÍ PRO PRÁCI S PROGRAMEM RYTMICKÝCH DOPROVODŮ K ŘÍKADLŮM A PÍSNÍM

Pro práci s tímto programem vytvořených rytmických doprovodů je třeba vycházet především z dosavadní úrovně dosažených hudebních dovedností dětí a ontogenetického vývoje hudebních schopností u jednotlivých dětí ve třídě. Vzhledem k tomu, že program byl vytvořen pro věkově smíšenou třídu, je třeba brát v úvahu, že některé rytmické doprovody nemusí zvládnout nejmladší věková skupina dětí ve třídě. Proto jsou v programu náročnější doprovody určeny nejstarším dětem. Záleží však na individuálních schopnostech každého dítěte, a pokud náročnější doprovod již zvládne i některé z mladších dětí, není důvod mu hru odpírat.

Každou píseň a říkadlo jsem dětem přiblížila buď pantomimickým vyjádřením nebo pohybem za doprovodu rytmické deklamace či zpěvu. Při vytváření rytmického doprovodu jsem začínala vždy od nejjednodušší formy, a to hrou na tělo (většinou jde o vytleskání rytmu písně nebo vyjádření metra). Poté jsem přecházela ke hře na rytmické nástroje. Nejprve jsem každý nástrojový doprovod s dětmi nacvičila zvlášť. Teprve když děti jednotlivé doprovody zvládly, pokusila jsem se s nimi o společnou souhru. K dosažení úspěšného provedení souhry nástrojů bylo třeba dávat dětem včas znamení k jednotlivým nástupům ve hře. Pro lepší orientaci a snadnější dirigování se mi osvědčilo řadit děti vedle sebe podle nástrojů, jak následují v rytmickém doprovodu za sebou (např. u říkadla „Liška, šiška, pampeliška“, kdy hrají za sebou vždy po dvou taktech čtyři nástroje - dřívka, tamburína, zvonkohra, bubínek). Bylo dobré, když se mohly děti u jednotlivých nástrojů vystřídat.

K písním jsem vytvořila na elektronických klávesách melodické podklady, které jsem uložila na paměťovou SD⁷⁶ kartu ve formátu midi⁷⁷. Výhodou takto předem připravených doprovodů bylo, že jsem se mohla plně věnovat dirigování, pantomimickému vyjádření obsahu písně, pohybu, hře na tělo a na dětské hudební nástroje spolu s dětmi. Písně jsou nahrané v rozmezí tempa 80 - 140 úhozů za minutu, což doporučují např. i Zezula, Janovská⁷⁸, kteří uvádí, že děti v tomto tempu nejlépe vnímají a reprodukuji rytmus. Tempo u nahraných doprovodů ve formátu midi je dle potřeby možné na elektronických klávesách (které mají vstup pro paměťovou kartu) libovolně upravovat, což např. u nahrávek na CD není možné. Písně obsahují také předeheru a dohru, které napomáhají dětem k udání přesných začátků a konců rytmických doprovodů a hlavně předehera také dopředu napovídá, v jakém tempu píseň bude.

Důležitá je především metoda názornosti - děti vidí učitelku, mají vzor jak správně doprovod provést a také jak správně držet a používat rytmické nástroje. U dětí tak přirozeně probíhá učení nápodobou. Tím, že děti hrají současně s učitelkou, je uplatňována metoda praktických činností. Slovní metody je využito při motivaci k písni nebo říkadlu a k vysvětlení nebo popisu techniky hry na jednotlivé nástroje užití v doprovodu k písni. Je dbáno také na bezpečí a soukromí dětí, děti nejsou v žádném případě do činností nuceny. Kdo se nechce účastnit, nemusí. Není také podmínkou splnit všechny nabízené doprovody k písni najednou. Lze je rozdělit a realizovat ve více dnech. Záleží na míře koncentrace dětí na činnost, zejména u nejmladší věkové skupiny dětí bývá doba udržení pozornosti kratší. Smyslem programu je, kromě rozvíjení rytmického citění, především prožívání radosti ze společného „muzicírování“.

⁷⁶ **Secure Digital** (zkratka SD) je paměťová karta používaná v přenosných zařízeních včetně digitálních fotoaparátů, přenosných počítačů a mobilních telefonů. (zdroj: Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Secure Digital* [online]. c2013 [citováno 16. 03. 2013]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Secure_Digital&oldid=9864724>)

⁷⁷ **MIDI (Musical Instrument Digital Interface)** je mezinárodní standard používaný v hudebním průmyslu jako elektronický komunikační protokol, který dovoluje hudebním nástrojům, počítačům i dalším přístrojům komunikovat v reálném čase prostřednictvím definovaného sériového rozhraní. (zdroj: Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Musical Instrument Digital Interface* [online]. c2013 [citováno 17. 03. 2013]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Musical_Instrument_Digital_Interface&oldid=9884704>)

⁷⁸ ZEZULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87. s. 29.

ZÁVĚR

Zejména v předškolním věku je důležité co nejvíce rozvíjet u dětí schopnost rytmického cítění, avšak ne všechny učitelky v mateřské škole jsou hudebně nadané a tak tvorba rytmických doprovodů k písním pro mnohé z nich může být doslova "oříškem". Záměrem této bakalářské práce je obohatit hudební činnosti v mateřské škole vytvořením vhodného programu rytmických doprovodů k říkadlům a písním.

V teoretické části jsem se nejprve zabývala rozvojem rytmického cítění a možnostmi jeho podpory v mateřské škole. Objasnila jsem pojem „rytmické cítění“ a pojmy s ním související, jako je „rytmus“, „takt“, „metrum“ a „puls“. Nastínila jsem také stručný ontogenetický vývoj rytmického cítění do šesti let věku. Dále jsem se podrobněji zabývala činnostmi v mateřské škole podporujícími rytmické cítění, zejména hrou na tělo a instrumentálními činnostmi. Na závěr se věnuji tomu nejpodstatnějšímu, a to práci s říkadlem a lidovou písní a tvorbě rytmických doprovodů k písním.

V praktické části jsem popsala samotný vytvořený program vhodných rytmických doprovodů s postupnou náročností pro věkově smíšenou třídu mateřské školy s akcentem na lidovou tvorbu. Program jsem ověřila v průběhu šesti měsíců v mé třídě a následně vyhodnotila evaluací. Výzkumným šetřením jsem došla k závěru, že vytvořený program byl pro danou třídu přiměřený a splnitelný. S jednotlivými činnostmi se stupňovala jeho náročnost a u dětí tak docházelo k podpoře rytmického cítění, zejména vnímání pravidelné pulzace. Kromě rytmického cítění byla u dětí rozvíjena také koncentrace a pozornost. Děti na jednotlivé činnosti programu reagovaly pozitivně. Vlastně ani nepocítily, že by probíhalo v naší třídě něco neobvyklého, neboť jsou na tyto činnosti zvyklé, zařazují je běžně v průběhu každého týdne. Cíle, které jsem si stanovila, se mi tak podařilo splnit. K programu jsem v závěru připojila metodická doporučení.

Vytvořený program rytmických doprovodů byl vypracován pro jednu konkrétní třídu, ve které byl ověřován, a proto nelze posoudit jeho využitelnost. Námětem pro další výzkumné šetření proto navrhuji ověřit tento program v dalších věkově smíšených třídách, nejlépe různých mateřských škol.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- D'ANDREA, F. *Rozvíjíme hudební vnímání a vyjadřování*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-232-7.
- FRANĚK, M. *Hudební psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 978-80-246-0965-2.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- HOLAS, M. *Hudební pedagogika*. Praha: Amu a Erma, 2004. ISBN 80-7331-018-X.
- HOLAS, M. *Malý slovník základních pojmů hudební pedagogiky a hudební psychologie*. Praha: AMU, fakulta hudební, 2001. ISBN 80-85883-79-1.
- HURNÍK, I., EBEN, P. a kolektiv. *Česká Orffova škola. Začátky*. Praha: Supraphon, 1969. ISBN 02-263-69.
- JENČKOVÁ, E. *Hudba v současné škole. Rytmy zimy 1. díl*. Hradec Králové: Tandem, 2008. ISBN 80-86901-02-5.
- JENČKOVÁ, E. *Hudba v současné škole. Hody, hody, doprovody 1. díl*. Hradec Králové: Tandem, 2004. ISBN 80-903115-5-5.
- JURKOVIČ, P. *Na Orffovských cestách I. Písničky pro malé i větší*. Netolice: Churáček-Jc-Audio, 2007. ISMN M-706532-00-4.
- KODEJŠKA, M., VÁŇOVÁ, H. *Hudební výchova dětí předškolního věku I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. ISBN 80-7066-035-X.
- KULHÁNKOVÁ, E. *Zvířátka ve hře, písní a tanci*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-754-1.
- KULHÁNKOVÁ, E. *Hudebně pohybová výchova*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-730-5.
- KULHÁNKOVÁ, E. *Písničky a říkadla s tancem*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-655-1.
- KURKOVÁ, L., EBEN, P. *Hudebně pohybová výchova*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1975. ISBN neuvedeno.
- POŠ, V. *Nová intonace. Rytmus. Sluchová výchova*. Praha: Edit, 1998. ISBN neuvedeno.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004.

SEDLÁK, F. *Psychologie hudebních schopností a dovedností*. Praha: Supraphon, 1989. ISBN 80-7058-073-9.

STRNADOVÁ, K., ZEŽULA, K. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 1988.

ŠIMANOVSKÝ, Z., TICHÁ, A. *Lidové písničky a hry s nimi*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-323-4.

TICHÁ, A., RAKOVÁ, M. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0136-6.

VISKUPOVÁ, B. *Hudba a pohyb*. Praha: Supraphon, 1987. ISBN 02-016-87.

VYSLOUŽIL, J. *Hudební slovník pro každého*. Vizovice: Lípa, 1995. ISBN 80-901199-0-5.

ZENKL, J. *Hudební nauka. 1. část*. České Budějovice: Krajské kulturní středisko. 1979. ISBN neuvedeno.

ZEŽULA, J., JANOVSÁ, O. a kol. *Hudební výchova v mateřské škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. ISBN 14-542-87.

Elektronické:

SLAVÍKOVÁ, M. *Předškolní dítě a rytmické citění*. Metodický portál: Články [online]. 14. 09. 2011, [cit. 2013-02-05]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/13431/PREDSKOLNI-DITE-A-RYTMICKE-CITENI.html>>. ISSN 1802-4785.

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Píseň* [online]. c2012 [citováno 11. 02. 2013]. Dostupný z WWW:

<<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=P%C3%ADse%C5%88&oldid=9467741>>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Secure Digital* [online]. c2013 [citováno 16. 03. 2013]. Dostupný z WWW:

<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Secure_Digital&oldid=9864724>)

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Musical Instrument Digital Interface* [online].

c2013 [citováno 17. 03. 2013]. Dostupný z WWW:

<http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Musical_Instrument_Digital_Interface&oldid=9884704>)

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Fotografie z realizace práce s písní „Já jsem muzikant“

Příloha č. 2: Melodické podklady k písním ve formátu midi vytvořené autorkou
bakalářské práce k programu rytmických doprovodů (příloha na CD)

Obr. 24: Chůze v 2/4 rytmu s hrou na dřívka

Obr. 25: Jak se hraje na bubínek

Obr. 26: Hra na tělo - střídání tleskání a pleskání

Obr. 27: Instrumentální hra - 1. doba tamburína, 2. doba bubínek

Obr. 28: Hra na rytmické nástroje dle výběru dětí

